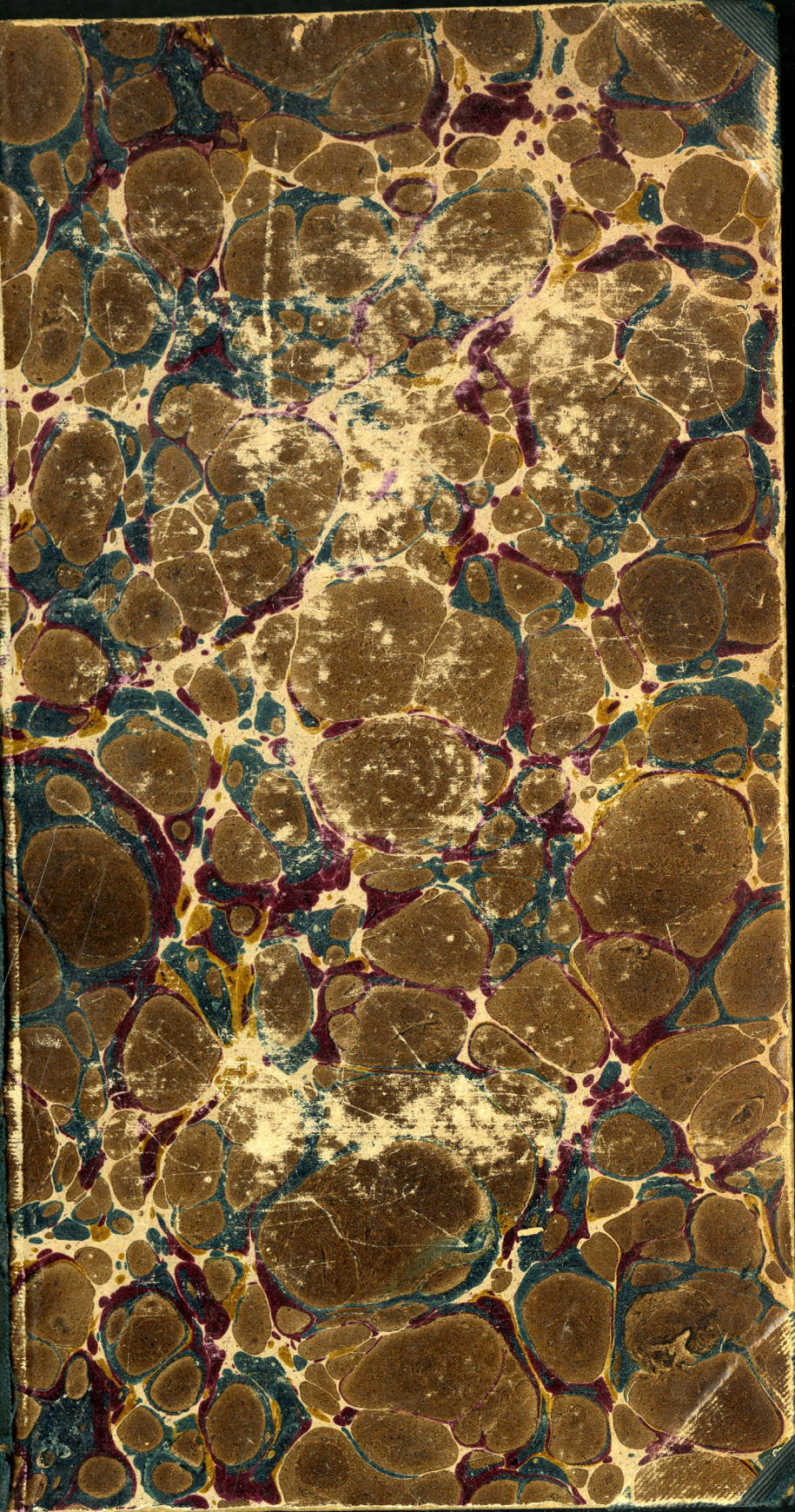

Politikai
röpiratok.

192.

192
1776

ESZMÉK

AZ

IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI POLITIKA

KÖRÉBŐL.

IRTA:

TARAY ANDOR.

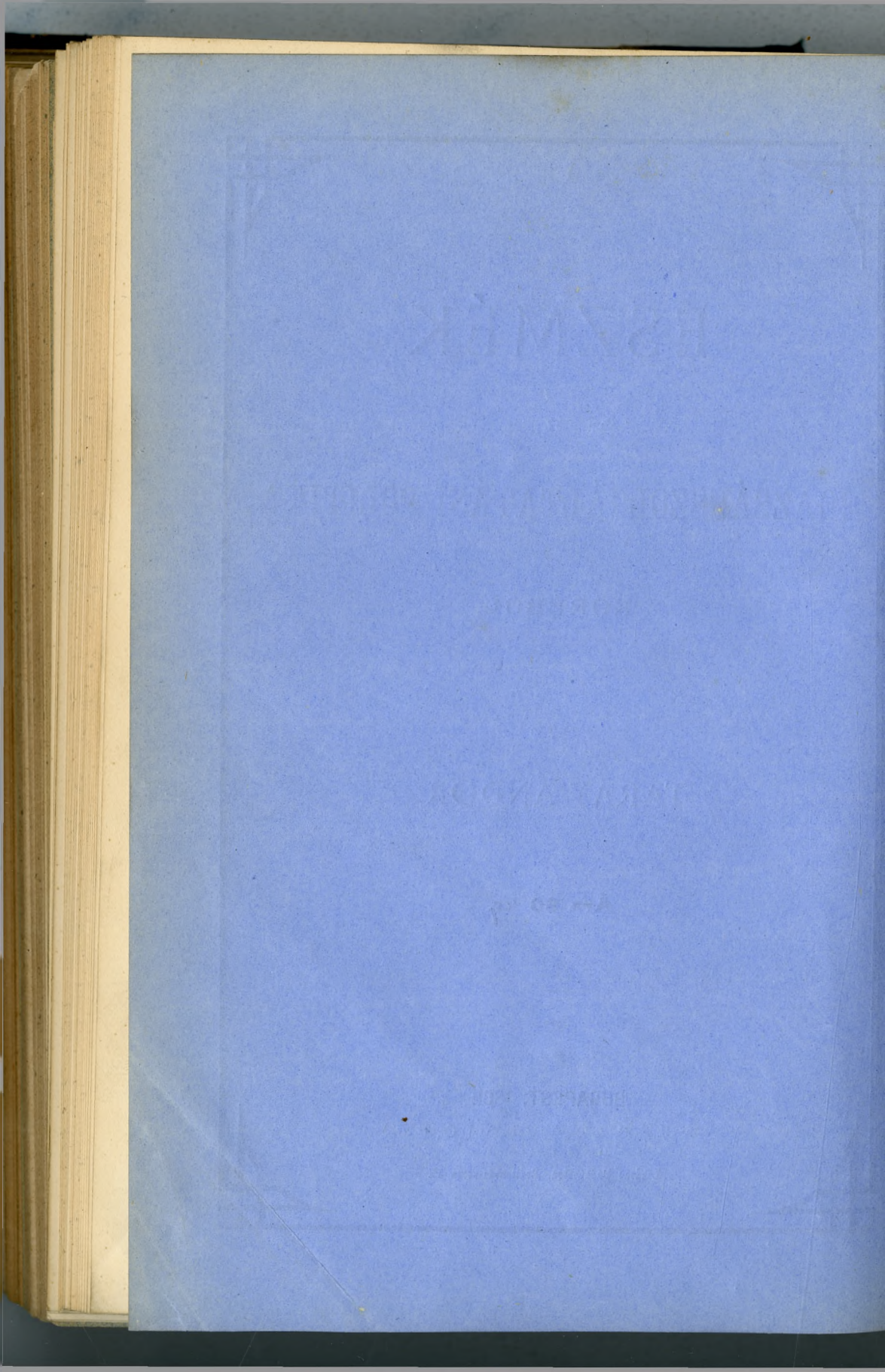
Ára 60 kr.

10.

BUDAPEST, 1881.

A SZERZŐ TULAJDONA.

Lakása: Budapesten, Reáltanoda-utca 19.

ESZMÉK

AZ

IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI POLITIKA

KÖRÉBŐL.

IRTA:

TARAY ANDOR.

BUDAPEST, 1881.

A SZERZŐ TULAJDONA.

Lakása: Budapesten, Reáltanoda-utca 19.

65752 0056r 99a

ESZMÉK

BUKARESTI ÁLLAMTUDOMÁNYI EGYETEM

DR. BALLAGI GÉZA

1922. MÁJUS

A

BIRÓI ÉS ÜGYVÉDI KAR

TAGJAINAK

tisztelettel ajánlja

A szerző.

BIRÖI ES ÜGYVEDEI KAR

1861

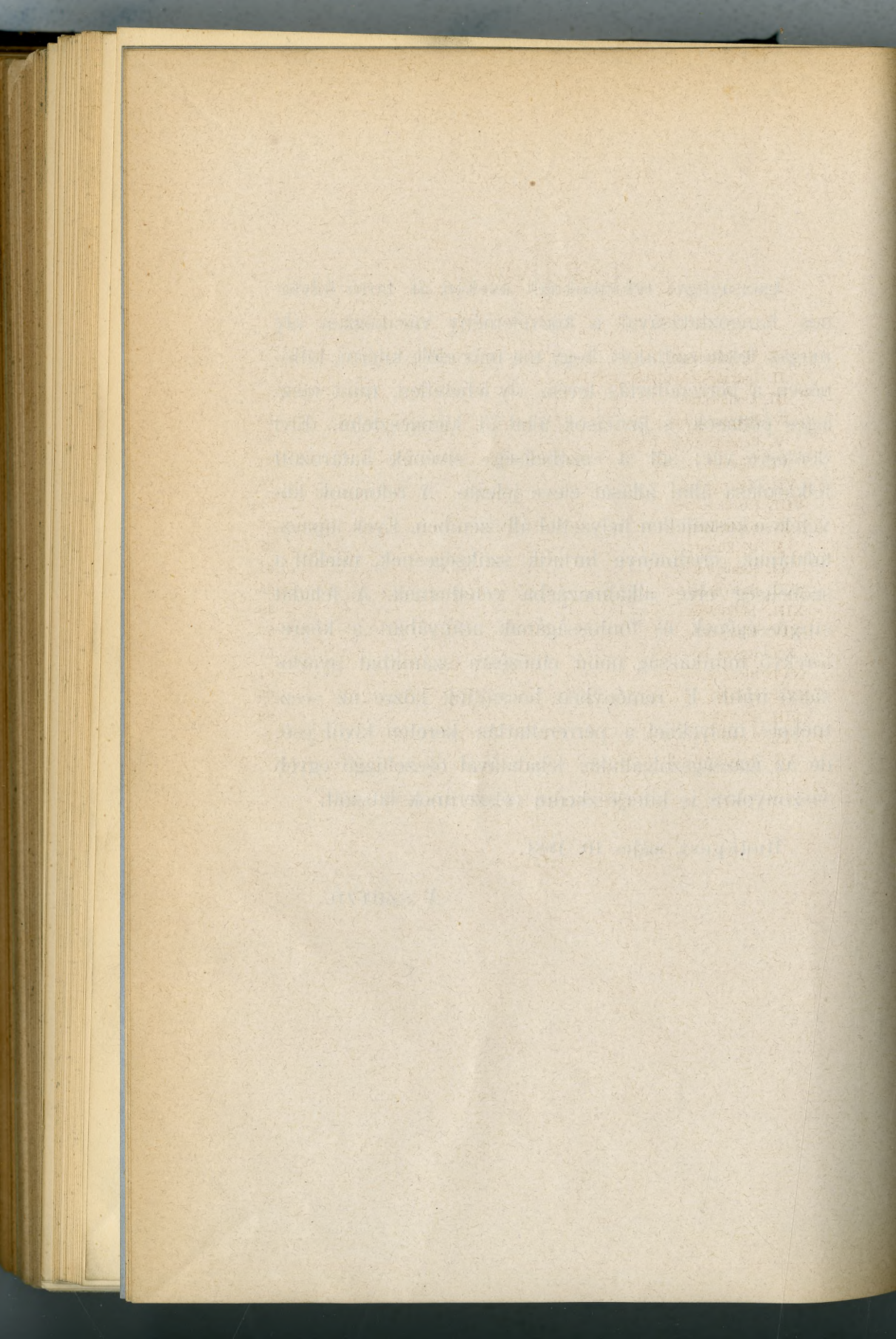
Magyarország

A. 1861

Igazságügyi reformoknak éveken át tartó folytonos hangoztatásával a közvélemény várakozása oly magas fokra szittatott, hogy ma már előre kitérni, különösen a perrendtartás terén, oly lehetetlen, mint részleges pótlások, s javítások által öt kiengesztelni. Elvi döntésre vár; sőt a »szóbeliség« elvének határozott felkarolása által állását eleve jelezte. A reformok követelése készületlen helyzettel áll szemben. Évek tapasztalatának eredménye tartatik szükségesnek, mielőtt a szóbeliség elve alkalmazásba vétehetnék. A feladat sürgősségének és fontosságának arányában a közrefüggő munkásság némi elnézésre számíthat gyarlóságai iránt. E reményben bocsájtjuk közre az »eszméket« melyekkel a perrendtartás keretén kívül eső, de az igazságszolgáltatás feladatával összefüggő egyéb viszonyokra is kiterjeszkedni célszerűnek látszott.

Budapest, május 10. 1881.

A szerző.

TARTALOM.

	lap.
I. Új jelszavak	1
II. Igazságszolgáltatási politika	5
III. Codificatió	9
IV. Perrendtartás	13
V. Perrendtartás feladata	17
VI. Ügyvédi szerep	21
VII. Nyilvánosság	25
VIII. Közvetlenség	29
IX. Szóbeliség	33
X. Új közeg	37
XI. Rendeltetése	41
XII. Szervezése	45
XIII. Működése	49
XIV. Elnevezése	53
XV. Egyes bíróság	57
XVI. Birói felelőség	61
XVII. Haladás	65
XVIII. Fejlődés	69
XIX. Áttekintés	73
XX. A reform célpontja	77

TARTALOM

1	1. A kötet előszava
2	II. A kötet tartalmi jegyzéke
3	III. A kötet szerkesztéséről
4	IV. A kötet kiadásának előzményei
5	V. A kötet kiadásának célja
6	VI. A kötet kiadásának időpontja
7	VII. A kötet kiadásának helye
8	VIII. A kötet kiadásának módja
9	IX. A kötet kiadásának költsége
10	X. A kötet kiadásának értéke
11	XI. A kötet kiadásának jelentősége
12	XII. A kötet kiadásának jövője
13	XIII. A kötet kiadásának záró gondolatok
14	XIV. A kötet kiadásának köszönetnyilvánítás
15	XV. A kötet kiadásának utószava

I.

Uj jelszavak.

Ma a fejlődő közéletnek valamely terén új jelszavak hangoztatnak, sejtenuünk lehet, hogy az állami élet szervezetének azon alakzata, mely ellen az új jelszavaknak éle fordul, leéltnek tekintetik. Az igazságszolgáltatás terén felmerült új jelszavak »közvetlenség, szóbeliség, nyilvánosság« a peres eljárásnak eddigelé tulnyomólag írásos rendszere ellen irányulnak, mely egy részről lassúsága, más részről eredményének nem teljesen kielégítő volta miatt megszűnt eszménye lenni a jogász-világnak. Oly nemzetnél, mely ősi intézményeihez sokáig ragaszkodva, más nemzeteknek állapotához hasonlítva, elmaradottnak látszik, új eszméknek felkarolása, erejének ifjudására vall, és kedvező jelenség. Időszerűnek tűnik fel tehát a feladat, az ébredő törekvést gyámolítani, erejét növelni, céljának megközelítésére közreműködni. A nemzetnek vágya, hogy az igazságszolgáltatás terén legyen változás, és e vágy folytán beállott helyzet, melyben reformok elfogadására a közvélemény eleve megnyerve van, kétszeres köteleiséget hárít a reform kezdeményezőire. Az egyik szilárd állhatatosság a megkezdett munka bevégzéséig, bár mi nehéz akadályok álljanak utjában; a másik elfogulatlanság a reform eszmék eredetével vagy származásával szemben. Receptio és eredetiség, elfogadás és önalkotás képezték a szírtet és örvényt, melyeken keresztül törni sokáig hiányzott az elszántság. Célszerűt követni és célszerűt feltalálni egyenlően dicséretes; minden nemzet okult más nemzetek által, és mindegyiknek díszére válik az emberiség eszmekörét új alkotással gazdagítani. Ha

valamely reform szükségének érzete áthatotta a közvéleményt, fel lehet tenni, hogy keresztülvitelét sem tartózkodás idegen alkotás elfogadásától, sem bizalmatlanság saját alkotásu eszmék iránt akadályozni nem fogja. Óhajtandó tehát, hogy mind a két uton induljon meg a munka azon célra, hogy igazságszolgáltatásunk rendszere a tökélynek egy magasabb színvonalára emelkedjék.

A megindult mozgalom ez uttal a siker reményével kecsegtet, mert eredetét azon körökből veszi, hol ügybuzgalom és szakértelem párosulva karolta fel a reform eszméket, s pártolásra azon körökben talált, melyek üdvös reformoknak életbe léptetésére döntő befolyással bírnak. A kitűzött cél felé irányult munkában részt venni ily viszonyok között kellems mindenkire nézve, kit annak sikere érdekel; reánk nézve csábító volt, mert habár nem is a hivatottság egyenlősége, hanem a kegyelt célnak azonossága bátorít állást foglalni azok mögött, kik a mozgalomnak élére állottak: azon körülmény, hogy a most felkarolt eszméknek érvényesítését alkotmányos viszonyaink helyreálltával nyomban célbavettük, kötelességet is hárit reánk, felhasználni a beállott alkalmat.

Nem tartunk attól, hogy idegenkedést okozna a hivatolt körökben azon elhatározottság, melylyel a közvetlenség, nyilvánosság és szóbeliség jelszavai mellé általunk egy negyedik is helyeztetik, az »egyesbiróság« — mert nincs veszély abban, ha a megbeszélés stádiumában oly eszmék is szőnyegre kerülnek, melyeknek elfogadása az elhatározás stádiumában nem a tervezőtől függ; de azt bizonyosnak tartjuk, hogy minden reformnak hatása annál mélyebben hat, annál gazdagabb lehet eredményében, minél több erkölcsi tényezőt alkalmaz működésében.

Szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság lehetnek merőben technikai eszközök az igazságszolgáltatás rendszerében, — az egyes biróság élő szerv, melynek működése, eltekintve az eljárás alakjától, egy magában is elég jogosultsággal bír, hogy ontolóra vétessék.

Az lehető dolog, hogy az írásbeli eljárásnak szóbelire változása javulást eszközölné az eljárásnak egyszerűsítése és gyorsítása által; de e mellett kérdéses maradhat, hogy a rö-

videbb és gyorsabb eljárás elégséges-e az igazságszolgáltatás javítására? — ehez ugyanis kívánatos az eljárás gyorsasága, de nem egyedül, hanem kapcsolatban a javulásnak egyéb biztosítékaival.

E javulásnak végcéljaként pedig nem kevesebb követelendő mint az, hogy igazságszolgáltatásunk a nemzet jogérteinek kielégítését eredményezze, első sorban az ítéleteknek igazságos és méltányos volta által, másod sorban az eljárásnak pártatlansága és pontossága által.

E szempontból a szóbeliség megszűnik merőben technikai jelszó lenni, minőnek közönségesen tartathatik; sőt olyanná változik át, melynek alkalmazása a peres eljárást egyszerűbbé, átlátszóbbá és rövidebbé is teheti, de úgy az ügyvédi közbenjárásnak, mint a bírói hivatásnak feladatát könnyebbé a mostaninál nem teheti; sőt ellenkezőleg ügyvédet és bírót arra kényszerít, hogy a mit ma hetek és hónapok tartama alatt gyarlón is végezhetnek feltűnés nélkül, sőt a legtöbb esetben észrevétlenül, majdan percek s órák alatt lesznek kénytelenek elvégezni kifogástalanul.

Mihelyest pedig a célbavett reformnak eredményeként azt követeljük, hogy általa a peres eljárás ne csak rövidebb és gyorsabb legyen lefolyásában, de egyuttal kielégítőbb is eredményében: nyomban felderül, miként egy elvont eszmének hangzatos jelszavával a feladat kitűzve igen, de megoldva mindaddig nem lehet, amíg annak részletes alkalmazása oly rendszeres alakban nincs feltüntetve, mely az igazságszolgáltatásnak gyorsaságát és javulását mint szükségszerű következményt eredményezné.

Azon feltevés mellett, hogy a szóbeliség elvének célszerű és következetes keresztülvitelével az igazságszolgáltatásnak mind gyorsulása, mind javulása elérhető lenne, lesznek kik előtt időszerűtlennek tűnik fel az egyes bíróság eszméjének felvetése azon okból, mert a míg a szóbeliség elvének alkalmazása körül sincs végleges megállapodás, addig a tervezett reformot, új eszmék belevegyítésével bonyolultabbá tenni a sikernek inkább veszélyeztetése, mint elősegítése lenne.

Nincs ok ettől tartanunk. Mi az egyes bíróság eszméjét önmagában vettük szemügyre, mely akár szóbeli, akár írás-

beli eljárás mellett használható, tehát a szóbeliség keresztül vitelénél sem előnyül, sem hátrányul befolyást nem gyakorol. De annál lényegesebb befolyással lehetne a szóbeliség keresztülvitele az egyes bírósági eszmének megvalósítására, mely a szóbeliségnek mintegy természetes következményeként állandna be, oly alkotásként, mely kísérletlenül amugy sem maradhat.

A collectiv és egyéni erők alkalmazásának egybehasonlítása az igazságszolgáltatás terén ugyanegy szempontból eredményhez nem vezet; ha tekintélylyel kívánjuk feldiszitni a bíróságot, akkor alkalmasbnak látszik a társas bíróság; de ha a felelősség elvét óhajtjuk érvényesíteni a bírósággal szemben: akkor a társas bíróságnak létjoga megszűnt. Ellenkezőleg áll a dolog az egyes bíróval szemben. Tekintélyt egyelőre nem igényelhet, mert csaknem ismeretlen; de a felelősség elve általa érvényesülhet.

Választanunk kell tehát tekintély és felelősség között, s ha be kell vallanunk, miként ma, midőn a tekintélynek kora nagyban lejártnak tartatik, a közvélemény főleg a birói felelősség érvényesítésétől vár javulást az igazságszolgáltatás terén: akkor eléggé indokoltnak fog látszani az egyes bíróság eszméjének belevonása a reformtervezetbe, főleg oly módozat mellett, mely semmi más eszmének alkalmazását, semmi új rendszernek alakítását sem befolyásolni, sem akadályozni nem fogja.

Csak üdvösebbnek tudjuk képzelni az igazságszolgáltatási reformtörekvésnek eredményét, ha minél több irányban ígér javulást, minél több eszközt karol fel használatra s minél inkább általános, mint részleges javításra céloz.

E felfogásunk legyen igazolása annak, hogy a felkarolt jelszavakat egygyel szaporítani időszerűnek tartottuk.

II.

Igazságszolgáltatási politika.

Minden átalakítási feladat egy bizonyos célt tűz ki magának, és ezt, valamint az eszközökül kiszemelt intézkedések összegét szoktuk azon átalakítás politikájának nevezni. Ez értelemben az igazságszolgáltatási reformnak is van saját politikája, habár az államok, és azokat alkotó nemzetek különféle fejlődési állapota, politikai, és társadalmi helyzete e politikát oly különböző irányokban tüntetheti fel, mintha annak terén állandó, és minden körülmények közt érvényes vezérelve nem is volna. Ily különböző célzatok csakis átmeneti intézkedések, kivételes állapotok követelményei gyanánt tehetik részét egyes államokban az igazságszolgáltatási politikának; állandó lényegét nem képezik.

»Gyors, olcsó, és jó igazságszolgáltatás« egyike azon hangos követeléseknek, miket a közvélemény a törvényhozás irányában emel. Felvehető-e követelés az igazságszolgáltatási politika céljának? — Hogy eredményként álljon be, az kívánatos és lehető még azon esetben is, ha nem közvetlen célul volt kitűzve. És ebből látható, hogy feladatként sokkal alantasabb értékű, sem hogy az igazságszolgáltatási politikának célját képezhetné. Kiderül ez különben akkor is, mihelyt a keresztülvitelnek részletezése megkezdődne. Gyors eljárást óhajt az ügyében biztos felperes, de felületesnek fogja azt tartani a vesztes alperes. Olcsó eljárás buzdíthatja a perlekedési hajlamot, és huzavonát. A jó igazságszolgáltatásnak eszméje lehet relatív, ki milyet óhajt, olyat tart jónak. Általában csak az alapos és részrehajlatlan igazságszolgáltatás mondható

jónak; s miután minden perlekedés, minden körülmények között aldozatot követel, költségben és időben: a feladat lényege nem az anyagi aldozat, hanem az erkölcsi eredmény körül forog.

Minden perben ellentétes érdekek harcolnak egymás ellen, de minden per egyuttal harc az állam törvényei által megállapított jogrendszer ellen is, melyben az állam érdekelve van. Habár idegennek látszik is e felfogás: valósága könnyen felderíthető. Bűnvádi ügyekben ugyan is már elfogadott nézet, hogy a ki tiltott dolgot cselekszik, az sérti az állami jogrendszert, s ellene az állam vádlóként lép fel. Polgári ügyekben az állam hallgatólag marad, de azért még is sértettnek ismerendő fel célzatában. Igazságtalan keresetnél a felperes a törvényt örvül használta fel a jogrendszer megszegésére; igazságtalan védekezésnél az alperes a törvény köpenyével takarta a sérelmet, melyet szintén a fennálló jogrendszeren akart ejteni. A jogrendszernek biztosítása állami feladat, s habár az állam ez idő szerint a polgári jogrendszer védelmét az érdekelt fél vallaira haritja: mégis mindig érdekelve marad, mint felelős öre a létező jogrendszernek. És ezen felelősségi viszonya a polgárokkal szemben képezi a szempontot azon célnak felállítására, melyet igazságszolgáltatási politikájának tárgyaként felkaroland. Lehet faggató felperes is, alperes is minden polgári perben; a vesztes fél a jogrendszert örvül használta a nyertes fél kárára; és a midőn a fél csak kártól tarthatott: a sértés határozottan azon jogrendszer ellen követtetett el, melynek örekint az állami hatalom kötelességszerűen érdeklődni tartozik.

E tartozásnak lerovásában áll minden állam igazságszolgáltatási politikájának változatlan feladata, és e feladatnak megoldása képezi egyetlen célját.

E szempontból az igazságszolgáltatás olcsósága figyelemre méltó követelés azon határig, hogy a vagyontalan polgárnak se legyen elzárva a lehetőség birót találni sértett jogának érvényesítése céljából. Az igazságszolgáltatás gyorsasága pedig azon határig előmozdítandó, a meddig azt az alaposság veszélyeztetése nélkül tenni lehet; de mind ezt az igazságszolgáltatási politika szempontjából nem azon indok alapjáról, hogy

a felek költsége, és ideje kiméltessék, — hanem azért, mert a szegénynek kizáratása vélt jogának érvényesítéséből, és a perek vonzólása által a polgárok jogviszonyában beálló hossz-
szas bizonytalanság az állami jogrendszer biztonsága iránti hitet aláássa.

Ha az igazságszolgáltatás olcsósága és gyorsasága mint fő cél tüzetik ki: egy veszélyes szírtén törhetik meg a legjobb szándoktól vezérelt reform törekvés is. E szírt a felületesség, mely többet árt, mint a gyorsaság használ. Nem ismeretlen azon felfogás, hogy az államra nézve mindegy, avagy közönyös, bármelyik peres félnek ítéltessek meg a kereset tárgya, mert hiszen minden esetben állampolgárnak birtokában marad. E felfogással palástoltatik az elnézés az ítéleteknek erkölcsi gyarlósága iránt, melyért pótlásul a gyorsaság nyújtatnék.

Ott, a hol az igazságszolgáltatás erkölcsi színvonalának emelésére bármi okból pillanatnyilag kilátás nincs, tehát egyenlő eredmény mellett a gyorsaság a lassuságnak kétségtelenül elébe teendő. De más tekintet alá esik azon kérdésnek megoldása: szabad-e az igazságszolgáltatási politikának csak pillanatnyilag is lemondani azon törekvésről, hogy első sorban az igazságszolgáltatás erkölcsi feladatának megoldására törekedjék? ez pedig nem másban áll mint abban, hogy a bírósági működés szelleme az állam polgárai előtt lehetetlennek tün-
tessen fel azon feltevést, hogy igazságtalan kereset valaha győzelemre jusson. Ezen eredménynek kivívása nem csak fő, de egyedüli feladata az igazságszolgáltatási politikának, mert ebben egyesül a honpolgárok jogérzetének ébrentartásával a létező jogrendszernek biztosítása

Hogy e feladat minél rövidebb uton s kevesebb aldozattal éressék el, kétségkívül kívánatos, de másodrendű cél, mely merőben technikai eszközök alkalmazása által is elérhető; a mig az igazságszolgáltatás jósága, mint annak erkölcsi eredményével azonos, más, magasabb feladatnak categoriajába tartozik.

A közvetlenség, szóbeliség, és nyilvánosság eszméinek alkalmazása, tehát kettős szempontból leendő figyelembe veendő: az egyik technikai hatásuknak, a másik erkölcsi befolyásuknak szempontja az igazságszolgáltatás céljának elérésére.

Részletezve immár a fennálló jogrendszer biztosításának eszközeit, azokra nézve a felfogások különbözők lehetnek, és méltán, mert az értelmi fejlődés folytonos haladása folyton több, újabb, sikeresebb módokat találhat fel bármi feladat elérésére. Tágabb értelemben ide vágó eszköznek tartatik a *codificatio*, szorosabb értelemben a perrendtartás, legszorosabb értelemben az eljárás.

A *codificatio* azon értelemben van befolyással az igazságszolgáltatás eredményére, mert szükséges, hogy a társadalmi élet működéséből keletkező minden viszonyra vonatkozólag határozott szabvány találtassék a törvénykönyvben, különben a birói belátás szabadsága igen eltérő változatokban fogna nyilatkozni teljesen egyenlő esetekben is.

A perrendtartás általában, s különösen annak az eljárást szabályzó része közvetlenül határozott alakban állítja elő az igazságszolgáltatás szervezetét, s mint ilyen, annak eredményére döntő befolyással bír.

III.

Codificatio.

Két értelemben vétethetik a codificatio célja; vagy új határozatoknak rendszeres felállítása — avagy már létező, de különböző időkben, külön alkalomból alkotott, részben módosult, a törvénykönyvekben szétszórtan találtató határozatoknak új, és rendszeres összeállítása. Az elsőt nevezzük anyagi, az utóbbit alaki codificationak.

Feltűnő azon tény, hogy a míg a nemzetek társadalmi működéséből fejlődött viszonyokra vonatkozó törvények többnyire úgy anyagi, mint alaki tekintetben codificálva jöttek létre, — a kereskedelmi, váltó-, csőd-, és ipar-törvények, — addig a társadalom rendszerére vonatkozó századokon keresztül rendszertelen gyűjteményekben léteztek, s részben léteznek még. Ezek a polgári, és büntető törvények. A törvények e két fő csoportjának codificatioja azért jár nagyobb nehézséggel, mert a míg a társadalmi tevékenységnek egyes külön terén létesülő viszonyok évszázadokon keresztül lényegileg változatlanul fennállhatnak: addig a fejlődő cultura következtében a nemzetek osztályaiban ébredező önérték szüntelen követelések által az utolsó században átidomítá a közép korból öröklött társadalmi rendszert politikai, családi, tulajdoni, és személyi jogok tekintetében.

Ezen átalakulás azonban csaknem minden országban más korban, más viszonyok, más alkalmi okok által eszközöltetvén, a beállott új viszonyok is országonként oly különbözők lehetnek, a mily különbözők az egyes népeknek jellege, műveltsége, törekvése, ereje, s egyéb sajátságai. Ezen okokból

egy általános codex, mely minden államban, minden nemzetnél egyenlő eredménynyel használtathatnék, nem is képzelhető; de sőt az is belátható, hogy a míg egy állam népének culturája haladó, terjedő és emelkedő irányt mutat, s ennek folytán társadalmi viszonyait folyton idomítja: bárminő tökélyü polgári codex létezzék nála, az befejezettnek soha sem mondható. Befejezett codex csak holt népeké lehet. Elő nemzeteknél a társadalmi működés, munka, kereset, forgalom, és érintkezés folyton új alakokban tünteti fel az osztályok, és egyének kölcsönös viszonyait, miket, a mennyiben a közjóra előnyösek, új szabványok által törvényesíteni szükséges, tehát a létező törvényeket új határozatokkal kiegészíteni. E körülményben rejlik annak oka, hogy a polgári törvényeknek ma létező anyaga, részint hiányossága, részint elavultsága miatt egy hosszú jövőre tervezett codex tartalmának nem alkalmas, teljesen új szabványok pedig a nekik alapúl szolgáló viszonyok megállapodása előtt koraiak volnának.

A büntető törvények codificatioja azon okból könnyebb, mert szabványai nem külön egyes viszonyokra, hanem viszonyok categoriájára vonatkoznak, mely változatlan marad, és mert minden egyes esetben oly szabad mozgást engednek a bírónak — a büntetés kimérésénél — mint a polgári viszonyokból eredő kérdések elbírálásánál lehetetlen.

Ha immár figyelembe vesszük egy részről azt, hogy egy polgári codexnek alkotására az említett körülmények miatt egyhamar számítani alig lehet; más részről pedig azon nehézséget, melylyel a külön időkben alkotott, részben elavult, részben módosult törvényekbeni eligazodás még a jogászokra nézve is jární szokott: be kell ismernünk, hogy rendszeres polgári törvénykönyvnek hiánya oly hátrány, melynek káros következményei igen súlyosak.

Az igazságszolgáltatási politikának feladata lévén, hogy a létező jogrendszert biztosítsa: nem lehet sürgősebb gondja, mint az érvényben lévő törvényes szabványokat az elavultaktól, változottaktól, érvénytelenektől elkülönítve, oly alakban allíttatni össze, melyen nem csak ügyvéd és bíró, de az állam közpolgára is eligazodhassék, a törvények ismerete nélkülözhetlen feltétele lévén azok megtartásának. Ez elérhető az alaki

codificatio által, melynek lényege egyedül a rendszernek, a keretnek megallapításából áll, a melybe a létező anyag beillesztendő volna.

E munka a mily könnyű, oly gyorsan létesíthető volna ; mert csakis az érvényes szabványoknak az érvénytelenektől különválasztásából állana. A beosztásnak rendszere, a keret bármely országnak polgári codexét utánozhatná, ennyi receptio a nemzet önérzetét nem sértené, szellemét nem befolyásolná. Haszna pedig két irányban nyilvánulna : első sorban a törvények ismeretének könnyítésében és annak folytán alkalmazásuk biztonságában, mi egyik nélkülözhetlen feltétele az igazságszolgáltatás jóságának ; másodszorban pedig nyomban feltűnnének a törvényeinkben létező hézagok és hiányok épen úgy, mint a létezőknek gyarlóságai. Ha párhuzamban e munkával a működő bíróságok évente jelentést tennének az előttük letargyalt oly esetekről, melyekre tüzetes szabványt a létező törvények közt nem találtak, és azon szellemről, melyben azokat a közérzületnek belenyugvása mellett elbíralniok sikerült : folytonos anyag nyújtatnék a törvényhozásnak, és pedig leghivatottabb, legmegbízhatóbb közegek által oly törvények alkotására, melyek idővel a nemzet szellemének megfelelő codex létrehozását legtermészetesebb uton tennék lehetővé.

A honpolgárok hitét a létező jogrendszer iránt semmi sem ingatja meg inkább, mint azon tapasztalat, hogy egyenlő esetekben különböző törvények szerint történik az ügyek elbírálása. E bajnak fő oka pedig a codificatio hiányában rejlik ; az anyaginak, a mennyiben sok viszonyra törvényes szabványok nincsenek, az alakinak, a mennyiben a létezőknek megmásított szabványai a törvénykönyvből kihagyva nincsenek, és ott létük által a bírót tévedésbe ejthetik.

A fentebbiekben jelzett alaki codificatio eszméjének megítélésénél helyes lesz megjegyezni azt, hogy a polgári törvényeknek anyagi codificatioja kivételesen, és oly országokban történt, hol a létezett állami és társadalmi rendszer rohamos átalakulás által, többnyire forradalom útján lényegileg megváltozott ; a példát Franciaország adta, mely hűbéri rendszerét egy éjen át megszünteté, és helyébe a jogegyenlőség alapján álló társadalmi rendszert alkotá.

A hűbéri rendszer lassanként a többi országokban is megszűnt a társadalmi alakzatnak fővonása lenni, s azon arányban, a mint ez mngtörtént, a polgári törvénykönyv a francia minta után idomulni kezdett. De mindenütt, ahol ez ekként volt, felmerült szüksége annak is, hogy a codificált polgári törvények folyton új pótlásokkal megtoldassanak és kiegészíttessenek. Ez lényegében ugyanazon feladat, melyet az alaki codificatio esetében is az időnként szükségrendő pótlásokról említettünk; s ha még felemlítjük azt is, hogy az alakilag codificált törvényeknek bizonyos évszám utáni újabb kiadásai az időközben történt pótlásokat már a codex rendes keretében fognak tartalmazni: a dolog akként tűnik fel, hogy egymaga az alaki codificatio a legégetőbbnek mondható szükségletet teljesen kielégíthetné, és egy a magyar nemzet geniusának megfelelő polgári törvénykönyv anyagának összeállítását a gyakorlati tapasztalat terén gyűjtött, ép annyira saját, mint teljesen célszerű, nem recipiált, hanem a nemzeti életből fejlődött tételekből szintén nem igen sok évek múltával csálhatatlanul biztosítaná.

Fontolóra vévén immár azon merőben technikai munkának könnyüségét, melylyel a létező polgári törvények egy rendes codexnek keretébe foglaltathatnának; az időtartamnak rövidségét, mely alatt e munka megtörténhetnék; azon rendkívüli könnyítést, melynek jótékonyágát állampolgár, ügyvéd és bíró az érvényes törvényekbeni tájékozódásra egyaránt nyerne; azon biztosságot, mely az alkalmazandó törvények feltalálására nyújtatnék; azon gyakori tévedések elhárítását, miket érvénytelen törvényeknek létezése a törvénykönyvben okoz; és azon világosságot, melylyel a codex keretének üresen maradó részei a törvényeknek hézagait feltüntetnék: alig lehet kétség az iránt, hogy létező polgári törvényeinknek alaki codificatioja igazságszolgáltatásunk érdekében a legsürgősb, legfontosabb, és mindezek mellett a legkönnyebb feladatnak vehető.

IV.

Perrendtartás.

Az igazságszolgáltatási politikának legfontosabb feladatai kizárólag a perrendtartás terén léteznek. Annál meglepőbb, hogy e téren az elméletnek fejlődése oly annyira elmaradt a gyakorlati élet igényei mögött, miként az igazságszolgáltatásban koronkint beállott változások nem is javítását a perrendtartásnak, hanem inkább annak hatályon kívül helyezését jelentik. Az esküdtszéki, váltó, kereskedelmi- és tőzsde-bíróságok felállítása főleg azon feltevésen alapszik, miként a polgári perrendtartást követő rendes bíróság eljárása az említett ügycsoportok elbírálására képtelen vagy alkalmatlan. E szempontból minden kivételes biráskodásnak létezése a rendes eljárás hiányos vagy gyarló voltát látszik tanusítani. Miután pedig a társadalmi tevékenység és forgalom fejlődéséből eredő újabb jogviszonyok mindinkább a különleges elbírálás kiváltságát veszik igénybe: szükségesnek látszik foglalkozni azon feltevés-sel, hogy az eddig alkalmazott peres eljárásban kell lenni elemeknek, melyek célszerűtlenek, és kell hiányozni olyaknak, mik azt jobba tenni alkalmasak lehetnének.

A létező jogrendszernek biztosítása, mint az igazságszolgáltatási politikának célja csak akkor éretik el teljesen, ha a bírói ítéletek az ország polgáraiban azon meggyőződést keltik, hogy minden bíró hivatott és tevékeny védője a létező jogrendszernek; e meggyőződés pedig csak úgy szülemlik meg, ha minden egyes ítélet nem csak törvényszerű, de igazságos és méltányos. Az ítéletnek merő törvényszerűsége gyakran csak

külső alaki sajáttság, mely mellett hiányozhatik igazság és méltányosság belőle, a mi pedig egyedül kelti fel a hitet, hogy az ítélet által a jogrendszer védve, a jogérzetnek elégtéve van. Hogy e jogérzetnek ébrentartása és ápolása saját célul vétetett volna szemügyre a perrendtartások alkotásánál, arra kevés jel mutat. A legtöbb perrendtartás akként tűnik fel, mintha feladatát csak abban találta volna, hogy a peres eljárást általában egyenlővé és szabályossá tegye. A tárgyalás alaposságának érdekében a feleknek számos szóváltás engedtetett; az ítéletek alaposságának érdekében többszöri felelőbevitel. A bírák csak annyival járulnak a feladat megoldásához, hogy ítéleteiket indokolni tartoznak. Ily perrendtartásnak eredménye lehet egy rendes, egyenlő, talán gyors, sőt alaposnak is látszó eljárás; de hogy ápolná, avagy csak megnyugtató is a polgárok jogérzetét, az szükségképeni eredményeként nem derül ki. A legtöbb peresfél végzettszerű eseményként fogadja a legfelső bíróság ítéletét, megnyugszik benne megadásból, tudva hogy megmásíthatlan. Hogy minden magasabb bíróság ítélete fokozza a jogérzetet, növelessze a törvény tiszteletét, arra nincs ki gondoljon, általában csak az tekintetvén az igazságszolgáltatási politika feladatának, hogy a bíróságok minden évnek beadványait lehetőleg azon évben elintézzék.

Pedig tagadni nem lehet, hogy az alaki szabályosság egy magában, amint a létező jogrendszert nem biztosítja, a polgárok jogérzetét nem szítja, úgy a közmegelegedést sem eredményezi, s vannak idők, midőn az elégedetlenség hangosan nyilatkozik, dacára annak, hogy a peres ügyek a bíróságok által elég gyorsan és rendesen láttatnak el. Ilyenkor karol fel a közvélemény egyes jelszavakat, melyek az óhajtott reformnak eszközét vagy irányát jelzik; ily tünet ma a szóbeliség, és közvetlenség elvének hangoztatása a peres eljárásra vonatkozva.

A szóbeliség követelésében van egy mértéke a helyes sejtelennek, a mennyiben tagadni nem lehet, hogy az írásbeli eljárás azon alakban, melyben ma alkalmaztatik, nem kielégítő eredményében. Ha azonban az írásbeli eljárásra vonatkozó bizalmatlankodást igazolni akarjuk, akkor a dolgot a sejtelen ködéből a felfogás világába kell helyeznünk, és felderítnünk

azon különleges hatásokat, mikkel az írásbeliség az eljárásnak egész eredményét befolyásolja.

Az írásbeliség alkalmazásánál az ügyvéd, ha neki tetszik három irányban vonja ki magát a felelősség alól. Első sorban a perrendtartással szemben, melynek szabványait a határidők tekintetében akár egyetértve az ellenfél ügyvédével, akár annak ellenére is annyiszor teszi hatálytalanná, ahányszor akarja. Ez fő oka a perek elvonszolásának. Másod sorban ment a felelősségtől megbízója irányában; mert befolyása nélkül szerkeszti periratait, melyek előtte teljesen ismeretlenek maradhatnak; szorgalmáról, ügyességéről és pontosságáról meggyőződni alkalmatlan nincs, joga alig van. Harmad sorban semmi felelősséggel sem tartozik a bíróság iránt azon szempontból, hogy perirataiban olyat ne állítson, mit maga sem hisz, s olyat ne tagadjon, mit igaznak tud. Mindent állítani, s mindent tagadni bizonyítás nélkül is szabad, sőt szükséges fogás, mert a bíró ténynek veheti a legvalótlanabb állítást is, ha az ellenfél azt tagadni elfeledé. Tehát a pernek elvonszolása kiszámíthatatlan időig írásbeli eljárás mellett lehető, dacára a perrendtartás szabványainak, dacára a fél érdekének és a bíró szándékának. Lehető továbbá elpalástolása hanyagságnak, mulasztásnak, sőt súlyosabb hibának is, mely a percsomóban eltemetve marad, s a megbízó félnek tudomására nem jut. Lehető megtévesztése a bírónak szántsándékos elferdítés, és valótlan állítások által, miket a bírónak elhallgatni, sőt esetleg valóknak is elfogadni kell, habár bizton tudja valótlanágukat.

Hogy az írásbeliségnek ily gyarlóságok mellett jótékony hatása legyen az eljárás eredményére, nemcsak nem várható, de alig remélhető dolog. A közvélemény tehát a szóbeliség követelésével sejtelemből helyesen mutatott a létező bajnak egyik kuforrására, mely tetteleg az írásbeliségnek mai rendszerében ismerendő fel.

De hogy a pusztá szóbeliség egy peres eljárást lényegében feltétlenül jóvá tegyen — az is tulzott reménykedés, valamint tulzás volna az írásbeliséget feltétlenül helytelen eszköznek tartani.

Az írásbeliség, vagy szóbeliség közti választásnál talán

még fontosabb lenne perrendtartásunkat egy másik alapról is szemügyre venni, és ez az eljárásnak elfogulatlansága.

Az igazságszolgáltatásnak pártatlannak kell lenni; hogy az lehessen, a bírónak tisztán kell látni az ügynek minden viszonyát; a tükör, melyből azokat egyedül veheti ki, a percsomó, melyben a kereset tárgya kifejtve van. De ki volt az, ki a keresetet kifejté? a felperesi ügyvéd, ki azt megbízója érdekének szellemében tette, és az alperes ügyvéde, ki viszont szintén megbízója érdekében az ügyet más színbe helyezé; mindegyik mást állítva, mindegyik ellenfelének állításait tagadva, a peres eljárást akkor jelentik ki bevezettnek, midőn saját hitük szerint teljesen sikerült mindegyiküknek az ellenfél állításait megcáfolni, tehát az ellentétes érdekek és követelések jogtalanságát és alaptalanságát egyenlő világosságban feltüntetni. Eltekintve tehát a bizonyítási eszközök nyomatókától, mely mindkét félre vonatkozva mindig egyenlő, maga a perlekedés vagyis a peres szóváltásoknak összege a bírónak soha segélyül nem szolgál az igazság feltalálásánál, sőt mindig akadályul, — mert elfogult közegek terjesztik elő, és szinezik a peresügy állását — oly bizonyosan elfogultak, hogy azoknak nem lenniök nem is volna szabad.

Ha valjon alkalmas-e egy perrendtartás az igazságnak érvényre jutását biztosítani, mely a pereknek felszerelését elfogult ügyvédekre bizza, — képes-e arra a mai perrendtartás akár a szóbeliségnek legteljesebb értelembeni alkalmazása mellett is? — e kérdést megfontolás nélkül hagyni nem lehet; mert annyi tisztán látható, hogy ha elfogult közegek által felszerelt perben a bíró biztos alappal nem bírhat a tárgyilagosságot igazság feltalálására: akkor a szóbeliség elvének alkalmazása folytán egy új csalatkozással többet érhetünk meg — de igazságszolgáltatásunknak oly igen óhajtott tökéletességét elérni nem fogjuk.

V.

A perrendtartás feladata.

Ha helyesen van felállítva az igazságszolgáltatási politikának célja abban, hogy a létező jogrendszert biztosítsa az által, hogy az ország polgárainak lelkületében bizalmat ébreszt a jogszolgáltatás iránt, és tiszteletet a törvények iránt; ha kétséget nem szenved az, miként az említett feladat ugy éretik el, ha a birói ítéletek kivétel nélkül a törvényszerűség, igazság és méltányosság bélyegét öltik magukra: ugy abban sem lehet kételkedni, hogy a perrendtartásnak, mint az igazságszolgáltatási politika főeszközének feladata más nem lehet, mint a peres eljárást akként szabályozni, hogy annak eredménye minden körülmények között, és minden kivétel nélkül törvényszerű, igazságos és méltányos ítélet legyen.

Az ítéletben találjuk tehát legfőbb eredményét a perrendtartásnak; és minden alkatrészének tökéletességét csak azon arányban ismerhetjük el, a melyben célszerű befolyással lehet egy jó ítéletnek eredményezésére. A mennyiben tehát a nyilvánosság, közvetlenség, és szóbeliség eszméje alkalmazásra ajánlhatnak az eljárásnál, nem önálló célokul, hanem csak eszközökül jöhetnek tekintetbe, melyeknek alkalmazása sem feltétlen, sem általános, sem kizárólagos, hanem kiszámítható eredményükhöz mért, csak ott, és annyiban érvényesítendő, ahol és a mennyiben a birói ítélet alkotására jótékony hatást biztosít.

Hogy e hatást megítélhessük, első sorban az ítélet-alkotás fogalma határozandó meg, melyből annak alkatrészeit kifejthetjük, melyek ismét kijelölendik azon külön részlet-felada-

tokat, miket a perrendtartás megoldani hivatva van és a miknek megoldásánál az ajánlott reformeszmék alkalmazásba jöhetnének.

Minden ítélet birói eldöntése tényekből eredő jogviszonyok oly felfogásának, melyet a peres felek egyike állít, másika kétségbe von. A jogviszony megállapítása tehát a bírónak feladata, mely lehet megegyező a perlekedő felek egyikének vagy másikának felfogásával, de lehet eltérő is mind a két fél felfogásától, és ezen okból minden körülmények között igazolandó. Az igazolás az indokolás által történik, és miután maga az ítéletnek szövege csakis az indokolás eredményekint tekintendő, habár alakilag előtte áll: az ítélet lényege az indokolás tartalmában létezik, mint annak folyománya. Az ítélet-alkotás taglalásánál tehát tüzetesen az indokolást vesszük alapul.

Az indokolás alkatrészeiként megkülönböztethetők:

- a) a tényálladék összeállítása.
- b) az abból származó jogviszony levonása, és
- c) a törvény szabványának e jogviszonyra való alkalmazása.

A perrendtartásnak célszerűsége tehát főleg azon szempontból itélendő meg: mennyire mozdítja elő a birói működés alaposságát az ítélet-alkotásnak imént megkülönböztetett három mozzanatában? — s miután e szempontból a perrendtartásban sokféle javítás és változtatás képzelhető: a legujabban felkarolt szóbeliség és közvetlenség eszméjének alkalmazása is főleg az ítélet alkotásra lehető befolyás alapjáról leendő szemügyre veendő.

A tényálladéokra vonatkozva tehát a perrendtartásnak oly szabványokat kell tartalmazni, melyeknek eredményekint a bírónak ítélet alkotási működése biztos, könnyű és gyors lehessen.

Lássuk immár, hogy e teladattal szemben minő a mai helyzet?

A mai perrendtartások a tény-álladék megállapítását az érdekelt félre bizzák. Az ügyvéd, kire a peres fél keresetének érvényesítését bizza, megkivánhatja, hogy megbizója a kereset alapjául szolgáló tényálladéokra nézve előtte őszintén nyi-

latkozzék, és ez saját védelmének érdekében történik a megbízóval szemben. De már az ügyvéddel szemben a bíró nem követelheti, hogy az a tényálladék valódi viszonyára nézve őszintén nyilatkozzék, — mert az ügyvéd a bíró előtt nem a tárgyilagos igazságnak, hanem megbízó felének érdekében jelenik meg. Előadja tehát a tényálladékot lehetőleg akként, hogy annak alapján megbízójának keresete minél alaposabbnak és jogosultabbnak tűnjék fel. Az ellenfélnek ügyvéde szintén csak ennek érdekét, és nem a tárgyilagos igazságot lévén hivatva képviselni, a felperesi előadásban foglalt tényálladékot tagadás, gyengítés, ellenállítás és elhomályosítás által hitelétől megfosztani törekszik. Látni tehát ebből, miként a perrendtartásban a valódi tényálladék megállapításának biztosítására, könnyítésére és gyorsítására célzó intézkedések voltaképpen nincsenek; az ismert bizonyítási eszközök a valódi tényálladék ellen ép úgy felhasználhatók, mint mellette, tehát nem képezik kizárólagos eszközét a valódi tényálladék felderítésének.

E szempontból tehát a létező perrendtartások rendszere kielégítőnek nem mondható.

Az ítélet-alkotásnak második mozzanatánál: a tényálladékból következő jogviszonynak kiderítésére szintén a felek, vagy az ügyvédek, de ismét csak mint megbízóik érdekének képviselői vannak hivatva. Ebből folyólag a felperes fél erős vonásokkal tünteti fel mind azt, a mit saját érdekében érvényesíteni jónak lát; az alperes ellenben tagad és torzít mindent, mi ellene tanusítani látszik.

És hogy az ilyen előre ismerhető szellemben használni szokott szóváltások még jobban elhomályosítsák az ítélő bírónak látkörét, azoknak számát lehetőleg szaporítva látjuk a perrendtartásban azon feltevés alapján, hogy minél többször szólhatnak a felek, annál valószínűbben felderülend a tárgyilagos igazság.

Hasonló a feleknek magatartása a törvény szabványainak alkalmazását illetőleg. Mindegyik azon törvényt óhajtja alkalmaztatni, mely ő reá nézve előnyösebb.

Felderül ezekből ismét, hogy a tényálladékból folyó jogviszony megállapításánál, valamint az alkalmazandó törvényes szabványoknak kiszemelésénél a feleknek közreműködése a mai

peres eljárásban a bírónak feladatát inkább nehezíti mint könnyíti.

E hátrányát minden eddigi perrendtartásoknak nem fogja elhárítani egy maga a közvetlenség, és szóbeliség elvének alkalmazása, mert a meddig az ügyvéd köteles megbízója érdekeit védeni, vagy a meddig csak szabad is azt védenie: addig a tárgyilagosságot csak annyiban követheti, a mennyiben felének érdekét biztosítja — azontul nem, tegye bár írásbeli, vagy szóbeli, közvetett vagy közvetlen részvétellel az ítélet-alkotási eljárásnál.

Azon viszonyt, a melyben jelenleg az ügyvéd megbízó felével létezik, hogy t. i. annak érdekét képviseli — teljesen megváltoztatni, lényegében megmásítani egy csapással nem lehet; de részleg változtatni, fokozatban módosítani kell, ha a peres eljárásban lényeges javulást óhajtunk.

VI.

Ügyvédi szerep.

Nem hivatásnak, csak szerepnek mondhatjuk az ügyvédnek fellépését az igazságszolgáltatás színterén, ha feladatul fogadja megbízója érdekének védelmét feltétlenül. Minden helyzetben, minden viszonyok közt másnak kényelmére lenni szolgálai állapot. Legjobban érzi ezt maga az ügyvéd, ki a gyakorlati élet terén mozog. Érzi a megalázó méltatlanságot, ha a fél oly ügynek pártolását igényli tőle, melynek jogosultságát önmaga sem hiszi, de érvényesítését, vagy védelmét érdeke kívánja. Van sok önérzetes ügyvéd, ki ily féllel szemben kimondja a határt, a meddig ügyét szolgálnia lehetők tartja; de még több peres fél van olyan, a ki alkut nem enged, hanem ügyének feltétlen érvényesítését vagy pártolását követeli, s találkozik ügyvéd, ki az ügyet ekként is szolgálni kénytelen. A közönség zöménél azon felfogás uralg, hogy az ügyvéd megbízója érdekét feltétlenül tartozik szolgálni, — nyugodtan fogadhatja el tehát e szerepet azon ügyvéd, kit helyzete keresetre utal. De viszont azoknál, kiket anyagi helyzetük függetlenít, feltűnő a hajlam inkább bünvádi perekben járni el védőkül, hol a fél ügyét nem feltétlenül, hanem az adott viszonyokhoz képest, tehát csak annyiból védik, a mennyiben saját meggyőződésük engedi.

E meggyőződésnek létezése, avagy hiánya teszi az ügyvédi foglalkozást hivatássá vagy szereppé.

Az igazságszolgáltatási politikának feladata oda hatni, hogy az ügyvédnek részvéte az igazságszolgáltatás terén soha se legyen szereplés, hanem maradjon a hivatás magaslatán,

hogy az ügyvéd maradjon meg tényezője lenni a létező jog rendszer biztosításának, papja a jogérzet ápolásának, kiváló képviselője a törvények tiszteletének.

Az ügyvédi kar tekintélye szempontjából mentő gondolatnak mondathatnék az, mely őt a felek érdekének feltétlen szolgálatától felmentené, de akként, hogy a mellett az igazságszolgáltatás alapossága inkább nyerjen mint veszítsen silte-
rének jóságában.

Az ügyvédi pályára lépett egyének számának nagysága teremte azon helyzetet, a melyben ma az ügyvédi pálya első sorban akként tűnik fel, mint a keresetre irányuló társadalmi foglalkozásnak egyik ága, melynek virágzása és jövedelmezősége a kereseti élet általános törvényeinek alá van rendelve, tehát annál jövedelmezőbb, minél nagyobb a kereslet és annál kevésbé az, minél nagyobb a kínálat. Az ügyvédeknek általában elismert tulságos száma miatt helyzetük a peres felekkel szemben passiv, azon értelemben, hogy az ellátásnak, vagyis keresetnek kényszere nem enged szabad választást az ügyvédnek alapos és alaptalan keresetek között, hanem oda kényszeríti őt, hogy elfogadjon bármi ügyet, mely kereset eszközéül használható. Ily helyzetben a peresfél mint kereset nyújtó már azon feltevés alapján bizza meg az ügyvédet, hogy feltétlenül szolgálja ügyének érdekét. Az ügyvéd ily viszonyban már első lépésénél kénytelen a tárgyilagosságtól annyiszor eltérni, a hányszor felének érdeke kívánja és a tényálladékokat oly világitásban tüntetni fel, mely megbizója érdekének legkedvezőbb. Ekként válik az ügyvéd felének bizalmasává és tettének erkölcsi értéke is oly mélyen sülyed, a mily alantas vonalon áll az általa képviselt érdek jogosság, igazság és erkölcsiség szempontjából. Jogvédőből érdekvédővé vált, mely lehet bárminő, és a mely mindannyiszor, ha erkölcsi foltok találhatók rajta, bemocskolja a véle bánónak kezét, mely tiszta maradt volna, ha véle foglalkozni nem kénytelen.

Ezen mélységben fekszik tagadhatlanul azon jelenségnek oka, miként napjainkban mindinkább eltűnik azon még a legközelebb kimult nemzedék hitében létezett felfogás, hogy az ügyvédi kar a közéletnek egyik tényezője, mint őre a létező jogrendszernek. Ma az ügyvédet csak a létérti küzdelem

terén keresetet üző közpolgárnak nézik, ki egyedül ügyessége arányában válik keresetté. Az pedig a dolgok természetében fekszik, hogy a minőnek tartja a közvélemény a társadalomnak valamely rétegét, akként bánik el vele és ezen elbánás olyanná teendi azon elemet, ha még nem is az. Ez a társadalom elemi működésének bontó hatása.

Nagy körökben terjed el a felfogás, hogy ez így rendén van, az ügyvédség kereseti pálya, az ügyvéd szolgálja felének érdekét; az ellentétes érdekek harca végül azt fogja eredményezni, mi a társadalomra nézve leghasznosabb.

De eme csendes felfogással szemben igen hangos azoknak panasza, kik soha sem szűnnek meg igazságszolgáltatási állapotaink javítását sürgetni. Tüntetőleg mutatnak a romlott elemre, mely a fegyelmi eljárásnak folytonos munkát ad, és a tényre, hogy hajdan egy emberélet tartamában sem fordult elő annyi fegyelmi eljárás, a mennyit ma egy év felmutat. Csalódás volna azt hinni, hogy az ügyvédek számának felszaporodása volna egyedüli oka a felmerülő rothadasi tüneteknek. Az csak egyik oka, hogy az ügyvédi pályának keresetképessége túlságos számának arányában, apadóban van. Fő oka ama befolyásban rejlik, melyet az ügyvéd jellemére azon viszony gyakorol, melyben megbízó felével szemben létez, mely őt, mint megbízó felének bizalmasát, az általa képviselt ügynek, helyesebben érdekek méltóságnélküli alantas színvonalára süllyesztve megfosztja azon önértettől, mely egyedüli óvszer az erkölcsi romlás ellen.

Hogy a közvélemény által tekintélyében károsított ügyvédség keresetképességének felhasználása által legalább anyagi tekintetben iparkodik kárpótlást szerezni magának: ezt a mai világ nem csak elnézi, de természetesnek tartja, és e felfogásból folyólag alig is van panasz hallható azon tény ellen, hogy az ügyvéd a peres eljárásnak lehetőleg hosszúra nyújtása által több munka alkalmazásának címén nagyobb keresményt biztosít magának a felekkel szemben. Az igazságszolgáltatásnak ezen technikai gyarlóságára maga a perrendtartás szolgáltat alkalmat, midőn a peres felelések számát pazar kézzel szabja meg, habár tudvalevőleg nemesebb célra, mert az eljárás alaposságának biztosítására. Hogy a peres eljárásnak

lassúsága sokkal inkább e körülménynek tulajdonítandó, mint az elbírálás késedelmének, azt tapasztalatból tudhatni.

Minél bizonyosabb tehát, hogy az ügyvédnek viszonyai megbízó felével szemben nem csak az ügyvédi hivatásnak erkölcsi oldalát mélyen befolyásolja, hanem közvetve a legjobb szándok alapján alkotott perrendtartás szellemét is gyakorlatilag megvesztegetheti: annál kívánatosabbnak tűnik fel az, hogy az ügyvédnek viszonya megbízó felével szemben komoly figyelem s javítási feladat tárgyává tétessék. A közfelfogáson változtatni magának az ügyvédi karnak nincs módjában. De az igazságszolgáltatási politikának kell találni eszközt és módokat, hogy célszerű reform által a bajnak terjedését gátolja, mértékét csökkentse, létezését lassankint megszüntesse.

A lehető módok körüli nézetünket alantabb előadjuk, miután a legelől érintett reform eszmékről nyilatkozni fogtunk.

VII.

Nyilvánosság.

A nyilvánosság eszméjének, mint biztosítási eszköznek felhasználását, nem az igazságügyi, hanem a politikai reformnak terén találjuk, a minthogy az ujabbkor reform-vivmányai közül a politikaiak a korábbiak. A politikai életnek mozzanatai általában a nyilvánosság légkörében történnek. Közel álló gondolat lehetett tehát, hogy a mi politikai természetű tárgyalásoknál szabályul állott fen, az az igazságszolgáltatás fe-
rén előforduló tárgyalásoknál is érvényesüljön. A cél, melynek elérése a nyilvánosság alkalmazása által azon kornak szeméi előtt lebegett, a szabadságnak biztosítása volt szemben a tejedelmi kormányok túlkapásaival. A bűnvadi eljárás terén az esküdt bírósággal együtt jött alkalmazásba, de azon körülmény, hogy az esküdt bíróság felállításaival az állam hatalom közegekint tekintett rendes birónak kezéből kivétetett a főkérdés feletti ítélethozás joga, felderíti, miként az állam hatalom irányábani védekezés eszközekint, — politikai nyelven, szabadsági biztosíték gyanánt — vétetett szemügyre.

Ma, midőn az abszolút hatalomnak kora leáldozott, midőn a polgári és politikai szabadságot az államok életének egész valóját átható alkotmányosság biztosítja, melynek folyamányaként az állami hatalomnak minden cselekményét a napi sajtó a nyilvánosság korlátlan mértékével világítja meg: az igazságszolgáltatás terén a nyilvánosság teljesen más célból alkalmazandó. E cél az igazságszolgáltatási politika feladatából folyólag a létező jogrendszernek biztosítása, a jogérzetnek ápolása, és a törvény tiszteletnek élénkítése által, melyeknek ha-

talmas eszközöként használtathatik a nyilvánosság célszerű alkalmazás által.

A mily bizonyos az, hogy az emberi egyén álnok tettet csak is az eltitkolás lehetősége mellett, és a titokban maradás reményében szokott elkövetni: oly bizonyosnak vehető az is, hogy a faggató és igazságtalan kereseteknek legnagyobb része, sőt talán összesége azonnal eltűnik, mihelyt az illető félnek attól kell tartani, hogy álnoksága a pernek folyamában napvilágra kerülhet. A nyilvánosság elve tehát, mint lehető eszköze a jogrendszer biztosításának első sorban azért alkalmazandó, hogy az álnokság terveit megghiusítsa, akár elriasztás, akár felfedezés által. Lehet, sőt kell más okból is alkalmazni, a minthogy tetteleg alkalmaztatik is a peres eljárásnak több mozzanataiban, sőt az ítélethozás stadiumában is, de ott már egyéb célokra is fog szolgálni.

A tárgyalás nyilvánosságának semmi befolyása nincs az ítéletnek alaposságára, látszik ez az esküdt bírósági eljárásokban. A bírói eldöntés indokait feltalálja a bíró akár szóval, akár írásban, akár nyílt, akár zárt ajtó mellett folyt a per. De hasznos a tárgyalások nyilvánossága két érdek szempontjából; az első érdek az, hogy a közönség a tárgyalások megfigyeléséből megtanulja a peres ügyekkel elbánásnak módját, és az eljárás pontosságának és alaposságának szemléletéből megnyugvást nyerjen az iránt, hogy mindenkinek joga egyenlő figyelemben részesül a bíróságok előtt, a mi a jogérzetet táplálja. A második érdek a peres feleké, melyek közül mindenik megnyugvást szerezhet magának az iránt, hogy ügyének s jogának érdekében meg lett téve mind az, a mit érvényesítés, avagy védelem céljából megtenni lehetett. Ezzel egyedül az ügyvédek érdeke, a kiknek erkölcsi elégtételt egyedül az nyújthat, ha kitűnő szolgálatuk minél szélesebb körnek jut tudomására, és abban feleiknek is.

Kívánatos volna az ítélet-alkotás mozzanataiban is, a mennyiben a nyilvános tárgyalást figyelemmel kíséző közönség az ítélet-alkotásban a lefolyt tárgyalás tükrét, s az abban kiderített igazságnak győzelmét látva érvényesülni: az igazságszolgáltatás rendszere iránt oly bizalmat nyerne, melyet más úton kelteni nem lehet.

De ha a peres eljárásnak e két mozzanatában, u. m. a tárgyalás, és ítélet-alkotás stadiumában a nyilvánosság hasznos és kívánatos: van egy stadiuma, a hol az okvetlenül szükséges, ha a peres eljárást egy magasabb tökélynek színvonalára emelni ohajtjuk. E stadium a tényálladék felvétele.

Ma a fél a tényálladékot ügyvédének négy szem közt vallja be; ha vannak üres, korhadt, sőt rothadt részei, vagy ha részben nem vall jogosultságra: azt csak a bizalmába avatott ügyvédnek vallja be, de okmányban fel nem véteti. Ily keresetnek érvényesítését megkísérteni, az ügyvédre nézve ma nem compromittáló dolog; sőt ha a vagyontalan ellenfélnek gyengébb ügyvéde ellenében lehetővé tenni egy élelmesebb ügyvédnek sikerült, helyes dolog, mely legalább is a nyertes fél ügyvédének képességét tanúsítja. Szemes ügyvéd mellett, habár a keresetnek alapja tárgyalás közben folyton fog, és végre elpárolog is, egyesség, s letétel árán a keresettől menekülni lehet; becsület nem fogyott, pénz jött forgalomba, kereset volt, fél és ügyvéd hallgat, a világ mit sem tudott meg. Csak a bíró vesztette idejét, mit azonban pótol a felhasznált bélyegek értéke. — Ámde sok eset közül néhány sikerülhet is, és az eredmény az, hogy gyanus keresettel fellépni a fél mindig merészel, mert képviselőtére ügyvédet mindig talál. Ily helyzetben pedig két feltevés mindig áll, az egyik: hogy igazságtalan ügyet is meg lehet nyerni, — a másik: hogy igazságtalan ügyet is elvállal az ügyvéd, — feltevések, melyek oly igazok lehetnek, mint szégyenítő biróra s ügyvédre egyaránt.

Kiirtani tehát azon hitet, hogy igazságtalan ügyet is meg lehet nyerni, és igazságtalan kereseteknek is lehet védőt találni, méltó feladata lenne az igazságszolgáltatási politikanak, és érdekében volna ugy a bíróságok, mint az ügyvédség tekintélyének. Lehetősége a nyilvánosság elvének célszerű alkalmazásában rejlik a tényálladék felvételénél. Ha eltekintve egyelőre attól, ki előtt adja elő a fél ügyének tényálladékát? a perrendtartás a tényálladék felvételét oly nyilvános okiratnak nyilatkoztatná, melyet az ellenfélnek betekinteni, a bíróságnak pedig az ítélet hozásnál használni joga volna: eleje vétetnék az álnok kereseteknek, és faggató pereknek. Egy ügyvédhez

sem merne közeledni furfangos felperes, igazságtalan ügynek diadala lehetőnek nem tartatnék; a bíróságok ámtására, az ügyvédeknek connventiójára üzleteket alapítani csakhamar ki menne divatból; és amit ekként bíróság, ügyvédség, perrendtartás, igazságszolgáltatás erkölcsileg nyernének tekintélyük gyarapodásában, sokkal többre becsülendő azon anyagi haszonnál, a mely ma a faggató alaptalan keresetekben felhasznált bélyegek után bekerül.

A jogállamnak a jogérzetet táplálni kell, s feltehető, miként ez ma is történik az által, hogy alaptalan keresettől a faggató fél elmozdittatik. De a fennálló jogrendszert tiszteletben tartó honpolgárnak nem csak arra van igénye, hogy jogtalan kereset alól felmentessék, — de arra is, hogy faggató perek-től egyáltalán megóvassék; a felmentő ítélet hosszas, kinos, költséges perlekedésnek bizonytalan eredménye csak — a megóvást pedig a perrendtartásnak egy célszerű intézkedése, idő és pénzáldozat nélkül is eszközölhetné, — s hogy eszközölje, érdekében van bírának, ügyvédeknek, feleknek és a fennálló jogrendszernek, melynek biztosítása főfeladata az igazságszolgáltatásnak.

VIII.

Közvetlenség.

A míg a nyilvánosság elvének alkalmazása a peres eljárásban főleg erkölcsi hatásának alapjáról kívánatos: a közvetlenség már kettős szempontból veendő szemügyre; egyik szempontot képezi erkölcsi, másikat technikai hatása. Mind a kettő figyelembe veendő, úgy a félnek, mint az ügyvédnek és bírónak álláspontjára vonatkozólag a tényálladék felvétel, a tárgyalás és az elbírálás stadiumában.

Hogy a tényálladék bevallása mindenkor közvetlenül a fél által történjék, követeli a felelősség, melyet fellépésének következményei tekintetéből viselnie kell. Meghatalmazottól elfogadni tényálladék bevallását csak akkor volna megengedhető, ha a meghatalmazó hiteles okiratban kijelentené, hogy meghatalmazottjának bevallását egész terjedelmében, és minden következményeivel együtt saját cselekményekint tekinteni kívánja.

Az ügyvédi hivatás méltóságának megőrzése azt kívánja, hogy az ügyvéd a tényálladék bevallásánál minden közbejárástól feltétlenül kizárassék, mert csak ezen uton érhető el, hogy az ügyvéd ne lehessen a fél álnokságának részes társa.

A bíróság részére a tárgyilagos igazság felderítettése érdekében kívánatos, hogy a tényálladék bevallását közvetlen kutforrásából ismerhesse; tehát betérjesztését követelhesse. E viszonyok eredményezik a közvetlenségnek erkölcsi hatását a tényálladéokra nézve.

A tárgyalási stadium közvetlenségének folyománya, hogy a fél minden esetekben, kivétel nélkül személyes megjelenésre

idéztethessék a bíró által, ha csak a tényálladék bejelentésénél ki nem jelenti, hogy személyes megjelenéstől felmentetni kíván az általa kijelölt okból. A félnek jelenléte esetleges felvilágosítások nyújtása végett a bíró által megkívántathatik; a távol maradásnak oka pedig azért jelentendő be, hogy saját érdekére nézve hátrányos magyarázatot ne szolgáltatasson.

A tárgyalás közvetlensége az ügyvédet arra kényszeríti, hogy époly alapos mint szabatos előadással jelezze felfogását a tényálladékról, tüntesse fel és indokolja az abból következő jogviszonyt, mutassa ki a törvény alkalmazásának irányát, s határát és ezekben nyujtsa a bírónak egy alapos ítéletnek anyagát.

Az előadás higgadtsága és kimértsége, melyre a tárgyalagosság öntudata jogosít, a nyilvánosság ünnepies hatása mellett az igaz ügynek képviselőjében oly hatalmasan ébreszti a siker iránti bizalom bensőségét, mint a kétes ügynek védőjét a bőbeszédűségnek kapkodó hangulata ingatag alapon állónak tünteti fel. A hatás, melyet az igazság ekként az érzelmre gyakorol, erkölcsi értéket is szerez a bíró törvényszerű ítéletének, mely mint igazságosság, és méltányosság fog abban nyilvánulni.

A közvetlenség az érzelmre való hatásánál fogva sajátos, átható világitásban képes a dolgokat feltüntetni s valójukat megértetni. Minél világosabban tűnik pedig fel a bíráskodás tárgya: annál biztosabban várható az ítélet alaposága. A közvetlenség ez értelemben a bíróra is gyakorolja hatását, mert a tárgyalás folyamában kifejlődő érzület is irányt adhat méltányosságának.

Ezek erkölcsi hatásai a tárgyalás közvetlenségének.

Technikai hatása lehet az ítélethozás könnyítése a tárgyalás közvetlen benyomása alapján; a törvénykezési szónoklat egy helyes modorának kifejlődése, mely alakjának tökéletessége, alaposágának komolysága által nemcsak az izlés nemesítésének, de egyuttal az erkölcsi irány érvényesítésének hatalmas eszközévé válhat.

Az ítélet alkotásánál a közvetlenség azon értelemben juthat érvényre, ha a bíró a tárgyalás után nyomban hoz ítéletet, mintegy kizárólag a tárgyalásból vett benyomások

alapján. Kétséget nem szenved, hogy ez óhajtandó, a meny nyiben az alaposág hátránya nélkül eszközölhető. Ennek lehetőségé pedig azon arányban álland elő, a melyben a bírónak összes ténykedése az ítélet-alkotásra lesz korlátolva, úgy hogy valamint az ügyvédnek nem leend része a tényálladék felvételében és az arra vonatkozó bizonyítási eszközök beszerzésében: akként az összes ténykedés, mely a kereseteknek felszerelésére vonatkozik, a bírónak hozzájárulása nélkül történjék.

Tagadhatatlan ugyanis, hogy jelenleg a kereset igazolására, vagy cáfolására használható érvek és védvek előállítására nem csak a felek, hanem a bíró is befolyást gyakorolhat; mihelyt pedig ezt teszi, az egyik félnek javára, a másiknak ártalmára szolgálható irányt szab az ügy további fejlődésének — és ezzel már előre jelzi bírói felfogásának irányát, mi által egy neme az elfogultságnak szülemlik, mely nem maradhat befolyás nélkül az ítélet-alkotásnál. Ezen körülmény okozhatja azt, hogy a bíró nem a tárgyalás közvetlen benyomásának, hanem már korábban felvett hatásnak eredményét juttatja érvényre az ítéletben.

Azon gyakori tény, miként egy és ugyanazon perben három bíróság három különböző ítéletet hoz, világosan mutatja, hogy ugyanazon peres kérdést nem egy, de háromnál is több szempontból elbírálni, és mindegyik irányban alakilag kifogástalanul indokolni nem csak lehet, de könnyen is lehet. Miután azonban három különféle ítélet egy és ugyanazon ügyben egyenlőn méltányos és igazságos nem lehet: kézzel fogható, hogy az ítéletnek alakilag helyes és alapos indokolása nem minden esetben bizonyítéka az ítélet helyes és igazságos voltának. Az ítéletek különbözőségének oka nem a törvények félremagyarázásában, helytelen értelmezésében rejlik, hanem azon szempontban, a melyből a bíró az ügyet szemléli. — E szempontnak kizárólagos szolgálatában lehet már az előzetes bizonyítási eljárásnak oly határozott irányt adni, mely a peres ügyet egyoldalú világításban tünteti fel, egy más ellentétes felfogásnak hátrányára. Ezen irányt a mai perrendtartás szerrint, maga a bíró is kijelölheti, s miután ez által az ügyre, egyrésztől már elbírálás előtt gyakorolja hatalmát, másrésztől

ezen korai állásfoglalás által elfogulttá leszen: a közvetlenség haszna reá nézve lehetetlenné vált, még mielőtt az ügynek elbírálásához fogott volna.

Ugyan az áll az ügyvédekre nézve is. Ma ők is irányt szabhatnak a bizonyítási eszközök előzetes beszerzésénél, és ez által jelzik elfoglalt álláspontjukat az ügygyel szemben, a melytől eltérniök többé már az igazság érdekében sem lehet. Ily képviselők nem a tárgyalásnak közvetlen hatásából, hanem korábban elfoglalt álláspontjuk alapjáról tekintve a peres ügyet, szinte egy nemével az elfogultságnak jelennek meg, és mindig eltérő, sőt ellentétes állítással és bizonyítási iránynyal; s miután az ellentétes állítások kölcsönös tagadása az ügyvédnek tartozó kötelessége a mai tárgyalásoknak átlagos eredménye az, hogy a peres ügy nem tisztázva, hanem lehetőleg elhomalyosítva kerül legtöbb esetben a bíróság elé. Hogy tehát ily előzetes befolyása, úgy az ügyvédnek, mint a bírónak a peres ügyek felszerelésénél a közvetlenség elvét már önmagában megsemmisíti, vagy legalább is érvényre juttatni nem engedí, a mondottakból eléggé látható.

A közvetlenség elvének alkalmazása ekként már szükségesnek tünteti fel, hogy az eddigi perrendtartások keretében egy lényeges átalakítás elkerülhetlenné leend, mit a szóbeliség elvének alkalmazása még láthatóbban derítend fel.

IX.

Szóbeliség.

A szóbeliség elvének alkalmazását igazságszolgáltatási reformunk keretében a legfontosabb két tekintet követeli. Egyik a peres eljárásnak gyorsítása, mely nélkül igazságszolgáltatásunk eredménye, az eddigi tapasztalat szerint, évről évre fogyatkozást fog felmutatni. A másik, a peres eljárás erkölcsi hatásának emelése, mely a szóbeliség alkalmazása nélkül lehetetlen.

Az írásbeli eljárásnak alkalmazása egyedüli kútforrása a peres ügyek végtelen vonzolásának, mihez az ügyvéd minden körülmények között elégséges ürügyet talál, és mindenkor sikerrel. Ennek természetes következménye, hogy minden évben kevesebb peres ügy kerül elbírálás alá, mint kerülne, ha a megkezdett perek szakadatlanul letárgyaltatnának. Évtizedek elvonzolásának eredménye pedig az, hogy minden következő évnek feladata a múlt évben elmaradt pereknek számával megszorodik. Ez okozza a bíróságok túlhalmoztatását, azon bajt, melyből két rossz közül egy bizton származik. Vagy beáll a bírói létszám szaporításának szüksége, mely az államláztartásnak költségét növeli; vagy a túlhalmozott bírótól követelt gyors munkából hiányozni fog az alaposság, a jogérzet gyarapodásának tetemes kárára.

Azon károk, miket a késedelmes eljárás a feleknek okozni szokott, kiszámíthatlanok időben és költségben; s nagy részben innen magyarázható a hangos panasz, melyet a társadalom minden osztálya s rétege törvénykezésünk lassúsága és gyarlósága miatt emel. Pedig e panasz méltatlanul súlyosodik a bíróságra, mely köztudomás szerint tulságosan el van

foglalva; és még sem leend korábban elhárító, míg a szóbeliség alkalmazása által igazságszolgáltatásunk gyorsabb folyamatba nem fog hozatni.

A peres eljárás erkölcsi hatásának emelését a szóbeliség azzal eszközli, hogy általa érvényesül a nyilvánosságnak bizonyos modorban feszélyező, de éppen ezáltal ellenőrző hatása. Végtelen halmazát találhatni a percsomókban azon bőbeszédűségnek, mely nem hogy világot vetne az ügy állására, de sőt szándékosan elhomályosítva azt, a bírónak csak akadályul szolgál, a félnek pedig haszontalan költségbe kerül. Ezen visszaélés megszüntetésére nincsen egyéb eszköz a szóbeliségnél. Az igaz ügy védelmének öntudata megvetéssel viseltetik a szóhalmaz iránt, melyre soha sem szorul; a kétes ügynek erőszakolója pedig bőbeszédűséggel saját tekintélyét kockáztatja.

Mindazon előnyök biztosítása, miket a nyilvánosság egy törvénykezési eljárásnak kölcsönözhet, egyedül a szóbeliség által eszközölhető. Eredmény tekintetében tehát a szóbeliségre vonatkozó kifogás vagy fenakadás alig képzhető.

A mi megoldásra vár, nem egyéb mint a peres eljárás azon stadiumainak meghatározása, melyekben a szóbeliség elve gyakorlatilag keresztül vihető. E tekintetben a peres eljárásnak három szakaszát különböztetjük meg: a tényálladék felvételét, a pernek felszerelését és az elbírálást. A felelbiteli eljárás lényegében az elbírálás jellegével bír.

A tényálladék felvételénél a szóbeliség elve nem alkalmazható, mert a tényálladék alapját képezvén a keresetnek, okvetlenül maradandó okmányból kell állania. Lehetnek oly jelentéktelen tárgyú keresetek, melyeknek értéke nem ér fel egy nagyobb utnak költségével, melyre a fél kénytelenítettnek, ha csak is szóval volna szükség a tényálladékot bejelenteni. Meg kell tehát engedni, hogy akár levél, akár meghatalmazott által jelenthesse be keresetét, de mindig a közvetlenség alapján kívánt saját felelőssége mellett.

A pernek felszereléséhez okmány, tanuk vallása, szakértők nyilatkozata, avagy hivatalos leletek kívántathatván, mindezek csakis maradandó, vagy írott alakban használhatók;

tehát a szóbeliség a pernek felszerelési stadiumában szintén nem alkalmazható.

Az elbírálást közvetlenül megelőző tárgyalás az egyedi stadium, melyben a szoros értelemben vett szóbeliség feltétlenül alkalmazható, tehát alkalmazandó.

Ugyanis, ha a tényálladék felvételéből folyólag szükségesnek található minden adatok mind a két fél részéről beszolgáltatottak: az akként felszerelt ügy kész az elbírálásra. Ezen stadiumban már csak az ítélet-alkotás tényezőinek összeállítása történik, u. m. a tényálladék megállapítása, az abból következő jogviszonynak kitüntetése, és a törvénynek alkalmazása. Ugyanazon okiratok alapján lehet eltérő nézet és felfogás, úgy a tényálladék lényege, mint az abból folyó jog és kötelmi viszony és ennek alapján a törvény alkalmazása felett. E téren van hivatva a jogtudomány és törvények ismerete magát érvényesíteni és pedig nem pusztán a betérjesztett adatok alapján, hanem a feleknek kölcsönös nyilatkozatai következtében felmerült újabb szempontokból is.

Azon szoros összefüggés, melyben a tényálladék felállítása, az abból folyó jogviszony és az ez által feltételezett törvényalkalmazás egymással állanak, szükségessé teszi, hogy az ezekre vonatkozó eltérő felfogások közvetlenül, mintegy párhuzamosan egymás mellett fejtsenek ki a bíró előtt és egy időben minden oldalról világítsák meg az ügyet, melyet ítéletileg eldönteni az ő feladata. A benyomások közvetlensége, a felfogások összehasonlításának könnyüisége, az eszmemenet tömörsége a bírói ítélet alaposságának mindannyi biztosítékai, miket csak a szóbeliség alkalmazása által érhetni el. E téren párosul az eljárás gyorsasága az elbírálás alaposságával, mely azon feltevés mellett, hogy a tárgyalás folyamában felmerült érveket kellőleg figyelemre méltatja, helytelen soha sem lehet. Az feltehető, hogy egy felfogást egy másik ellenében érvényre juttat, de az nem, hogy a figyelmen kívül hagyott felfogás ellen saját ítéletét kellően indokolni képes nem volna. És ebben áll az ítéletnek alapossága.

De bármi fontos és lényeges hasznok várhatók a szóbeliség alkalmazásából a peres eljárásra nézve: az tagadhatlan marad, hogy gyakorlati megvalósulásának legnagyobb akadá-

lya a keresztiúvitelnek nehézségében merült fel. Sőt nemcsak nehézséget, de lehetetlenséget találtak tel benne sokan, kik pedig őszintén óhajtják. Azt nem lehet tagadni, hogy az elvnek feltétlen és merev alkalmazása a peres eljárásnak teljes folyamában olyan tuzás volna, mely minden kísérletet eleve sikertelennek tüntetne fel. Hogy a keresetnek bejelentése és annak alapjáni tényálladék felvétele, valamint a bizonyítási eszközök előállítása alkalmával a szóbeliség elvének alkalmazását épen semmi ok sem követeli, azt fentebb érintettük, valamint azt is, hogy a szóbeliség egyedül a bíró előtti eltárgyalásnál jöhet csak, mint a közvetlenség elvének alaki érvényesülése, alkalmazásba. Még itt is aggályok forognak fenn, a mennyiben sokan a szóbeliséget csak azon feltétel alatt fogadják el, hogy a tárgyalás lefolyása gyorsíró alkalmazásával mentessék meg az elhangzástól, alapjául a további eljárásnak. De a gyorsírói működésnek belevonása a szóbeliség elvének alkalmazásába nagyhamar visszavezetne az írásbeli eljárás ösvényére.

Tisztán és kizárólag szóbeli eljárás a szoros értelemben vett birói tárgyalásnál igen is alkalmazható, de egy lényeges átalakításával az eddigi peres eljárásnak, melyet nem egyedül a nyilvánosság, közvetlenség és szóbeliség elvének alkalmazása tolytán, de általában a törvénykezési eljárás javításának szempontjából szükségesnek tartunk, és ez egy új közegnek felállítása által volna eszközölhető, mely a polgári perrendtartás mai szerkezetét lényegesen átalakítaná.

X.

Uj közeg.

A polgári perrendtartás rendszerében lényeges változás régóta nem történt; és a mi feltűnő, dacára annak, hogy a szellemi élet terén csaknem minden állami és társadalmi intézményekre vonatkozólag az alaki átídomításban kerestetett és találtatott fel a haladásnak számtalan eszköze: a perrendtartásnak egykor megállapított rendszere lényegében változatlan maradt. Azon módosítás ugyanis, hogy az elbírálás stadiumában a rendes bíró helyett esküdtszék ítéljen — nem alaki oldalát érinti a perrendtartásnak; és eltekintve az esküdtszék alkalmazásának sikerétől, mely csak az ítéletek minőségében nyilatkozik, a perrendtartásnak jó vagy rossz hatása csakis azon ténykedésekből ítélendő meg, melyek az elbírálás előtt gyakorolnak befolyást a peres ügyek kezelésére, tehát a bejelentés és felszerelés stádiumában.

Legfontosabb és következményeiben legbehatóbb jellege a létező perrendtartásoknak azon tényben ismerendő fel, hogy ma ugyanazon megbízottja a félnek teljesíti a keresetnek bejelentését, felszerelését és letárgyalását a bíróság előtt — tehát egy maga viszi a szerepet az eljárásnak három lényegesen különböző tekintet alá tartozó stadiumában, a bejelentésnél, a felszerelésnél és ez elbírálásnál; e körülményben rejlik a mai perrendtartás alaki részének gyarlósága és az egyedül sikeres javításnak lehetősége az e viszonynak módosítására célzó intézkedésekben keresendő.

A ki Yhering nézetét elfogadva, a jogérti küzdelmet, mint a jogérzetnek fejlesztési eszközét a cultura feladatai közé

sorolja: az helyeselheti a rendszert, mely megengedi, hogy a vélt jogaért küzdő fél ne csak oly alakban adja elő kérését, mely azt legelőnyösebb oldaláról tünteti fel, de a bizonyítási eljárást is oly irányba terelje, mely csakis az ő céljához vezet. De ki az igazságszolgáltatási politikának feladatát nem abban találja, hogy az állampolgárok jogérzetének kielégítése a feleknek befolyásától és az ügyvédeknek ügyességétől függjön, hanem abban, hogy mindig és mindenütt a tárgyilagossággal juthasson győzelemre: az hajlandó leendő elfogadni azon felfogást, miszerint a tényálladék kiderítését és a bizonyítási eszközök beszerzését s előállítását csak oly közegre tanácsos bízni, mely úgy a felektől mint a bíróságtól teljesen függetlenül és egyedül a részrehajlatlan igazságszolgáltatás érdekében teljesítse mindazon eljárást, mely a tényálladék kiderítése és a bizonyítási eszközök előállítása tekintetéből szükséges és pedig egyenlő pártatlansággal mind a két félnek szempontjából.

E felfogásnak szokatlansága semmiképp sem fogja csökkenteni értékét, mihelyt figyelembe vesszük, hogy hasonló hivatással bíró közeg már létezik a büntető perrendtartás rendszerében a »vizsgáló bíróságban.«

A vizsgáló bíróság létjoga ellen alapos kifogást tenni a tudományos elmélet alapjáról nem lehet; a gyakorlati élet terén pedig azon feltűnő tény szól mellette, hogy ma már azoknak sincs kifogásuk ellene, kik az esküdtzékek alkalmazásának sürgetésével az angol mintákhoz közelednek. Ha tehát a bünvádi eljárás terén feltétlenül célszerű egy a felektől és bíróságtól független, kizárólag a tárgyilagosság érdekében felallított közegnek alkalmazása: nem lehet ok megtagadni a magánjog védelmétől sem azon részrehajlatlan közegnek működését, mely a polgári törvénykezés terén jótékonyágát hasonlíthatatlanul számosabb keresetek folyamában érvényesítheti, mint a mennyi bünvádi kereset van.

A bünvádi eljárás terén évszázadok óta történt javítások közül az egyedül feltétlenül üdvös vívmányt a vizsgáló bírósági intézmény létesítése képezi; egy hasonló közegnek alkotása, a polgári eljárás terén teljesen egyenlő fontosságú és eredményű vívmánynak tekintethetnék.

Az angol mintak szenvedélyes kedvelői nemcsak a tényalladék feletti ítélethozást tartják a rendes birónak mellőzésével esküdtszékre bizandónak, hanem a vizsgáló bíróság létezésében is a szabadság »küzdelmének« akadályát látják. Mi a »jogérti küzdelem« sportjában az ököljog és ordaliák szellemét látjuk, melyet a jogállamnak szelleme meg nem tűrhet, Maga az esküdtszék is »sportja« volt a jogérti küzdelemnek a zsarnok államhatalom ellen, — de hogy a jogérzetnek gyarapodását eszközölte volna, nem igen allítják; ma sem tapasztaljuk, a mint egyik legőszintébb méltatója, de egyszersem mind legelfogulatlanabb bírálója Mittermayer sem tapasztalta. Bünvádi eljárásnál a félnek tetszésére bizni a tényalladék előállítását és tapasztalatlan, a jogviszonyok legbonyolultabb összeütközésének erőszakkal párosult harcában az igazságot gyorsan felismerni nem képes egyénekre bizni a tényalladék megítélését — lehet politikai garancia, — de a jogérzet ápolása nem lehet. Nem egy gyarló felszerelés alapján ítélő esküdtszék biráskodása, hanem pártatlan és szakértő közeg által felszerelt vizsgálatnak hivatásszerű képzettséggel ellátott birak általi elintézése képes egyedül biztosítani azon jogrendszert, mely felett örködni a jogállamnak feladata. Esküdtszéknek ítélete a közhangulatnak kifejezése igen is lehet — a jogérzeté azonban nem mindig szokott lenni.

Eme közhangulat főleg azon tényező, mely ugy a bünvádi eljárás folyamában működő vizsgáló bíróság, — mint a polgári eljárásban hason hivatással működhető közeg ellen idegenkedést táplálhatna azon okból, mert az államhatalomnak befolyásától tartana, melyet nem képzel másként, mint a személyes jog és szabadság elnyomóját.

Ezen idegenkedésnek eloszlatása semmi nehézséggel sem jár. Ne legyen e közeg az államhatalomnak függeteg eszköze, hanem szakhatóság, mely a törvénykezés terén őt illető hivatását teljesen függetlenül, kizárólag a törvény és igazság szolgálatában teljesíteni és a felek általi befolyásolást hivatalos eljárása köréből feltétlenül kizárni esküvel köteleztethetnék. Ha feltehető, hogy van bizalom egy függetlenített birói kar, közjegyzőség és békebiróság iránt, alaposan feltehető, hogy egy oly közegnek működése iránt is lenne biza-

lom, mely ugy az államhatalomtól, mint a bíróságtól és felektől törvény által függetlenítve esküvel arra lenne kötelezve, hogy a peres eljárás terén részére kijelelt eljárást egyedül az igazságnak pártatlan és lelkiismeretes szolgálatában teljesítse.

Közvetlenül tehát nem állami, hanem társadalmi érdekek közegének tekintethetnék, a mennyiben a társadalmi élet terén felmerülő peres ügyekben a vagyon, és jogbiztosságnak őrévé és letéteményesévé lenne, melytől az állam kormánya csak is a szakértelem és pontosság garantiáit követelhetné, a nélkül hogy működése irányának befolyásolására bármi eszközzel bírna; közvetve azonban pártatlan szellemének hatásával az állampolgárok jogérzetét, és törvény tiszteletét is bizalomkeltés által élénkítve, az igazságszolgáltatási politika céljának sikeres előmozdításával magasabb rendű állami hivatást is töltené be, és e kettős hivatásnak szerencsés gyakorlása múlhatlanul megszerezné részére a honpolgárok bizalmát és tiszteletét, mert csakhamar felismernék azt, hogy a midőn e közeg pártatlanul működik az igazság szolgálatában: benne egyuttal a közérkölciségnek, békének, bizalomnak és rendnek is új támasza s hathatós biztositéka létesülendne.

XI.

Rendeltetése.

A midőn a nyilvánosság elvének alkalmazásánál reá mutattunk, hogy a keresetnek bejelentése és az a feletti tényálladék felvétele az ügyvédnek hivatásköréből kiveendő; a midőn továbbá a közvetlenség elvének alkalmazásánál a bizonyítási eszközök előállítását, vagy is a keresetnek felszerelését az ügyvédi hivatás feladataból szintén kiveendőnek állítottuk: feltűnt már lényege azon feladatnak, melynek megoldása képezné egyik részét a tervezett új közeg rendeltetésének.

Az említett két dolog, t. i. a kereset bejelentése alapjani tényálladék felvétele, és az arra vonatkozó bizonyítási eszközök egybeállítása, oly természetes összefüggésben állanak, hogy mindkettőjük ellátása ugyanazon közegre bízható magának a tárgyilagosságnak érdekében. Feltéve ugyan is, hogy e közeg csakis oly egyénekből lenne alkotandó, kik szak-képzettség tekintetében az ügyvédekkel és bírakkal egyenlő minősítéssel bírnak, világos, miként képesítve leend megítélni azt, hogy minő bizonyítási eszközök szükségesek a bejelentett keresetnek igazolására, — önként értetődővén, hogy ezen eszközök előállítása céljából szükséges eljárásra u. m. idézésre, felek, tanúk, szakértők kihallgatására, szemlék felvételére, hitelesítésre stb. jogosítandó lenne. És miután nem egyes fél érdekének szolgálata, hanem a tényálladék tárgyilagosa előállítása volna hivatásának feladata: önként értetődik, hogy eljárásában mind a két fél igényének szempontjából teljesítené feladatát. Elfogadná tehát a keresetnek bejelentését, akár szóval, akár írásban; utóbbi esetben a felet kihallgatásra megidézné, s bi-

zonyítási eszközei iránti nyilatkozatra felhívna. Ugyanezt tenné az ellenféllel, kinek védveit hasonló figyelemmel szerezné be, tanuk, szemlék, szakértők, stb. kihallgatásával, a szerint, a mint szakavatott belátása célszerűnek találná.

A bizonyítási eszközök beszerzésével és összeállításával a közeg hivatásának egyik lényeges része volna csak betöltve. Ezt követné feladatának másik része, mely abból állana, hogy a beszerzett bizonyítási adatok nyomán az ügynek tényálladékaról a felperesnek előadása és igazolása, valamint az alperesnek kifogása és védvei alapján, minden előállított felszerelési eszközöknek tartalom szerinti hivatkozasával írásbeli előterjesztést készítne, mely a bíróságnak benyújtandó, és a kitűzött tárgyalásnál a közegnek egy kiküldött megbízottja által előadandó volna. Ezen előadás képezné a bírói tárgyalás alapját, mely felett a bíróság a feleknek, illetve ügyvédeknek perbeszédeit kihallgatva, ezen szóbeli eljárás után rendszerint közvetlenül ítéletet hozna.

Az ítélet kihirdetése alkalmával a felek az általuk használni óhajtott perorvoslat nemét azonnal bejelentenek szabad választással, hogy azt a törvényes idő alatt indokolhassák vagy visszavonhassák.

Az ítélet kiadványát a bíró a közegnek kézbesítné, a felek pedig hiteles másolatokat a közegtől kapnának, azon határidő kitűzésével, melynek letelte után a percsomó, a bejelentett perorvoslat indokolásával együtt felsőbb elbírálás végett felterjesztendő lenne.

Az elbírált ügy további ellátás végett nem közvetlenül a felsőbb bírósághoz — hanem a mellette hasonló hivatásban működő hasonló közeghez lenne terjesztendő, mely a másodfoku bíróság eljárását ugyanazon modorban a feleknek, esetleg képviselőiknek megidézése mellett közvetítné, mint az elsőfoku bíróságnál történt.

A másodfoku bíróság ítéletét szintén közvetlenül a tárgyalás után kihirdetné; kiadványát a mellette működő közeghez intézné, mely a fentebb jelzett módon a feleket az ítélet kézbesítése mellett, perorvoslat bejelentése esetében az indokolás beadására kitűzött határidőről értesítené, annak leteltével pedig az ügyet a harmadfoku bíróság mellett hasonhivatással

működendő közeghez terjesztené, mely a harmadfoku bíróság előtti tárgyalást a fentebbiek szerint közvetítené.

A legfelső, illetve utolsó bíróság ítéletét az ottani közeg azon kijelentés mellett adná ki a feleknek, hogy az mint jog-
érvényes végrehajtható, — ugyan e modorban teljesítené a
második, illetve az első bíróság melletti közeg a kézbesítést azon
esetben, ha a felek a hozott ítélet ellen perorvoslással nem
élnének.

E vázlatból kivehető, miként nem egyedül az elsőfoku
bírósnál, de a felsőbb fokúaknál is szükségesnek tartjuk a
tervezett közegnek telállítását, melynek hivatása lenne: a fel-
terjesztett perekben hozott ítéletekből, az ellenük beadott fe-
lebbezésekből és az ezekre vonatkozó kifogásokból írásbeli tény-
álladékokat szerkeszteni, azt a felsőbb bíróságnál benyújtani, a
kitűzött tárgyalási napra a feleket megidézni, és a tárgyalás
alapját képező előadást megtenni, melynek következtében a
tárgyalás és elbírálás az elsőfoku bíróság előtti módon történnék.

A tervezett közegnek teendői közé tehát a már fentebb
jelzettekén kívül még a feleknek értesítése is tartoznék, a bi-
róság által kitűzött tárgyalási napról, továbbá az előterjesztés
előadása és az okmányoknak esetleg szükséges felolvasása; a
hozott ítéletnek kézbesítése és a felebbezett pernek felter-
jesztése.

A felsőbbfoku bíróságok melletti közegeknek csakis
a most felsorolt teendők jutnának feladatul, miután az előter-
jesztést megelőző eljárás tárgyai, u. m. a felek bejelenté-
sének elfogadása és az összes felszerelési eljárás, csakis az
első bíróság melletti közeg által teljesíttetnék.

Az ekként képzelt eljárás szerint az ügyvédnek feladata
egyedül abban állana, hogy az elébe adott kész tényálladé-
ból alakítana a keresetet, felderítné, hivatkozva a felszerelésre,
annak jogosultságát, cáfolná a kifogásokat, miket ellenfele a
kereset ellen érvényesít és végül indokolná esetleg a felebbe-
zést. Feladatának teljesítésében az ítélelhozásig kizárólag a
szóbeliség jönne alkalmazásba; az, hogy a felebbezés indo-
kolását írásban tenné, az eljárás lényegét nem érinti, miután
a felebbezés már nem ezen, hanem a felsőbb bíróságnál ke-

rül tárgyalás alá, hol azt a közeg ismét szóval terjeszti elő, s az ügyvéd szintén úgy érvényesítheti.

Nincs tehát semmi egyéb feladatkint kitűzve részére, mint a mi kizárólag az ő hivatásának körébe tartozik, és azt, a szóbeliség elvének kivétel nélküli alkalmazásával teheti.

A bírónak feladata pedig egyedül a szóbeli előadások meghallgatása és az ítélet-alkotás.

Önként értetődik, hogy oly esetekben, midőn a tárgyalás folyamában a peres ügynek felszerelése hiányosnak mutatkoznék: úgy a bíró, mint a felek a hiányos felszerelés pótlását kívánhatnák; és ha a bíró azt a felekkel szemben megtagadná, ezen egyetlen esetben élhetne semmiségi panasszal az érdekelt fél, a közeg pedig a felszerelés pótlását a bírónak utasítása szerint minden esetben feltétlenül teljesíteni tartoznék, és annak folytán az ügyet újból előterjeszteni.

Miután a peres eljárásnak három alkatrésze, t. i. a felszerelés, a letárgyalás és az elbírálás, oly lényegesen különböző feladatokat képez, hogy azoknak ellátását külön tényezőkre bízni, — a rendszeres törvénykezésnek fogalmából folyó postulatum gyanant lehet, sőt kell felismernünk: az általunk tervezett új közegnek a törvénykezés rendszerébe való felvételét maga az elmélet is ajánlja.

XII.

Szervezése.

Azon idegenkedés miatt, melylyel lényegesebb újítások iránt a megszokott viszonyoknak barátai viseltetnek, és azon bizalmatlanság miatt, mely az eddig eszközölt lényeges reformok terén előfordult állhatatlanság folytán lábra kapott, alig lehet sok bizalmat várni újabb reform-alakulások iránt. Ennek tudatában ajánlott reform-tervünk megvalósulására vonatkozólag nem általános, hanem csak részleges és feltételes életbeléptetésre gondolhatunk.

De ily önkéntes megszorítás mellett a sikerérti felelősségtől egy percig sem vonakodnánk, főleg annak figyelembe vételével, miként e kísérlet minden áldozat nélkül úgy az állam, mint a felek részéről, — és tetszés szerinti megszorítással volna foganatósítható biztos megbíráhatása mellett az eredménynek.

A közegnek felállítása egy vagy több törvényszék székhelyén ministeri megbízás folytán eszközölthetnék. A megbízatást nyert ügyvéd vagy ügyvédek együttesen szervezik a közegget, melyre alaposan illenek a »törvényhatóság« elnevezése. A közeg felállítására megbízást nyert ügyvéd, mint »elnök« egy vagy több »tanácsost« vagy »előadót« választana maga mellé, — idővel »fogalmazót«, úgy »segédet«, továbbá igtatót a szükséges irodai és könyvviteli személyzettel. A közegnek összes személyi és dologi kiadásait a megbízást nyert ügyvéd tartoznék viselni, a fedezetet azon díjszabás alapján nyervén a felektől, mely számára megállapítandó lenne.

A bejelentett keresetek, mint külön ügydarabok a közegnek tanácsosai, illetve előadói közt kiosztva, általuk lennének felszerelendőek, mind a két fél érdekének, helyesebben a tárgyilagosságnak szempontjából. Idézések, rendeletek, kiadványok a közegnek, mint hatóságnak nevében az elnök aláírásával lennének ellátandók; de a felveendő jegyzőkönyveknek hitelességére egy tanácsosnak vagy előadónak, egy irtoknak és két alkalmazott tanunak aláírása volna megkívánandó. A felek külön, vagy együttes kihallgatásra idézethetnének, és a keresetre vonatkozó lényeges előadásaik folytonos jegyzőkönyvbe vétetnének a szükséges egyéb bizonyítási eszközökkel együtt. E jegyzőkönyv helyettesítné azon percsomót, mely a jelen dívat szerint az ügyvédek perirataiból szokott alkottatni. A megbízott tanácsos által befejezett »felszerelési jegyzőkönyv« a közegnek tanácsülésében azon szempontból volna vizsgálat alá veendő, hogy a netalán még szükségesnek mutatkozó pótló eljárás feladata kitűzessék, vagy a felszerelés befejezettnek nyilváníttassék. Az e tárgybani határozat tekintetéből felölősség az elnököt illetné.

A befejezett, illetve felszerelt ügynek csomója eredijében a bírósághoz atirat mellett beküldetnék, másolatokban a feleknek kiadatnék. A bíróság a kitűzendő tárgyalás napját, az ahoz megidézendő személyek kijelölése mellett a közeggel, — ez a felekkel tudatná. A tárgyalás napjáig a bíróság a be-terjesztett ügyet tanulmányozhatná, s a tárgyalást már annak alapos ismeretével vezethetné, sőt kész ítélettel várhatná, ha nem volna teltehető, hogy a felek ügyvédei az elbírálásra döntő befolyással lehető felfogásokat fognak érvényesíteni. De ezen esetben is, miután a peranyagnak már teljes ismeretével bír, figyelmét egyedül az ügyvédek előadásából felmerülő szempontokra kellend fordítania; s miután ezek mindegyike ellen a lehető kifogást a másik fél megteszi, az elbírálás irányának anyaga szintén készen van, melyet csak is helyes alakba önteni lenne feladata. E feladat két részre oszlik, egyike az elfogadott szempontnak indokolása, másika az ellenkező felfogás megcáfólása, mely utóbbival az ítélet indokolása teljesen befejezettnek tekinthető.

A bíróság a meghozott ítéletet a tárgyalás befejeztével

a felek elbocsátása előtt kihirdetné, s kiadványát az eredeti percsomóval a közegnek visszaküldené. Felebbezés esetében a közeg az eredeti percsomót a felső bíróság melletti közegnek beküldené, a felek pedig a kezeiknél lévő másolatos példányokat ottani képviselőiknek, kiket megidézhetés céljából az indokolás alkalmával a közeggel tudatnának.

A felső bíróság előtti tárgyalásra az ottani közeg egyik tagját küldené ki előadóként, kinek előterjesztése után a felek ügyvédei a felebbezés indokait, illetve azoknak cáfolatát adnák elő, miknek alapján a felső bíróság szintén a felek elbocsátása előtt ítéletet hozna, azt kihirdetné, és kiadványát az eredeti percsomóval a közeghez visszaküldené. Felebbezés esetében ugyanazon eljárás volna követendő, melyet az első bíróságnali felebbezésnél jeleztünk.

A másod bíróságtól a harmad bírósághoz történő felebbezés esetén a felterjesztés szintazon módon volna eszközlendő, mint az első bíróságtól a másodikhoz.

Miután a közeg kiküldöttjének a felszerelési tárgyalás jegyzőkönyvéből tartott előadása a tényálladékot tárgyilagosan tünteti fel, és a tényálladék az ítéletben is, mint annak alapja felvéve leend; miután továbbá az elbírálási tárgyalás folyamában a felek ügyvédei által érvényesítendő felfogások egyike rendszerint a bíróság által elfogadva, tehát okvetlenül indokolva — másika pedig, szükségképpen megcáfolva leend az ítéletben: a felszerelési jegyzőkönyv és az ítélet, úgy a felszerelési, mint elbírálási tárgyalás folyamában felmerülő minden mozzanatot oly híven tükrözend vissza, hogy a gyorsírói közreműködésnek alkalmazása teljesen felesleges volna, anélkül, hogy az eltárgyalás bármi részletének írásbeli nyoma hiányoznék.

A felsőbb bíróság ítéletével ellátott eredeti percsomót a közeg az elsőfokú bíróságnak beküldi, s egyúttal a végrehajtási jogosítványt kéri a felperesnek megítélt követelése és járulécai, valamint a saját teljesítményeiért járó díjösszeg erejéig, melyhez még az ügyvédek díjjegyzéke lenne csatolandó, A bíróság a végrehajtási jogosítványt az illető összegek kitételével kiadná, melynek alapján a végrehajtás egyes fokozatai az

a végre külön szervezendő végrehajtási közeg által lennének foganatosítandók.

E szervezet szerint tehát a keresetnek elfogadásától egész a pernek teljes felszereléséig sem ügyvéd sem bíróság ahhoz semmi viszonyba nem jutna, s akként e két törvénykezési tényezőnek elfogulatlansága teljesen biztosítva volna.

Az elbírálási tárgyalásnál szükségesnek bizonyuló felszerelési pótlás elrendeltethetnék, és csak azon esetben volna helye semmiségi panasznak, ha szükségesnek bizonyítható pótlásnak elrendelése tagadtnék meg a bíróság által. A pótló felszerelés esetében e közeg kiküldöttjének előadásáért járó díj elesettnek volna tekintendő. A kért, de megtagadott pótlás érdemében hozandó feloldó ítélet folytán, a közeg a pótló felszerelést nyomban foganatba veendén, és e felől a feleket értesitené, a bíróságot e mozzanat nem érdekelvén.

Ekként a bíróság egyedül ítélethozásra hívatva, minden egyéb, szorosan birói működés természetével nem bíró, eljárástól megkíméltetve, hasonlíthatlanul nagyobb, s úgy tudományos alaposság, mint erkölcsi érték tekintetében fontosabb eredményt fogna felmutatni a mostaninál.

XIII.

Működése.

Fel merjük tenni, hogy egy fontos és következményeiben sikeres reformnak keresztülvitelére fognának találkozni kitűnő ügyvédek, kik az igazságügy előmozdítása érdekében szükséges kísérletre vállalkoznának még az esetben is, ha vállalatuk némi áldozattal járna, — de tervünk szerint áldozat szükségére sem forog fen. Ugyanis az új közeg megbízatásának feltételül anyagi biztosíték sem kívántathatnék, mint ez a kir. közjegyzőknél történik. Az egyedül óhajtott biztosíték, mely szóba jöhet, a személynek megbízhatósága, az ügyvédi kamarának, és törvényszéknek ajánlatában volna keresendő. De más iránybani áldozat sem volna szükséges, mert kezdetre elégséges egy ügyvédnek jó szándékú munkássága, melyhez csak akkor volna segély szükséges, midőn dolga felszaporodnék, és csakis annak arányában. Minden munkájának díja biztosítva, s a felek által nyújtandó előlegezés által fedezve lévén, vállalkozása tőke befektetést nem igényelne; azon öntudat pedig, hogy a magyar igazságszolgáltatás emelésére ma már magának az ügyvédi karnak kebeléből emelkednek a leghangosabb igények, egy nemét a büszkeségnek, de egyúttal a felelősség érzetének is gerjesztené azok kebelében, kik a reform gyakorlati megvalósítására vállalkoznának. A sikert egy percig sem tarthatjuk kétesnek; csak két feltétele van: hivatási készség, melylyel pedig minden ügyvédnek birni kell, — és oly pártatlanság, mely egyedül a tárgyilagos tényálladék megállapítására irányozza eljárását. Ezen irány új volna annyiból, amennyiben az ügyvédi hivatás eddigelé a peres felek érdekének szolgálatához volt szoktatva, — de azt hisszük, hogy

az önértet, s kivált a jogértet nagyobb vívmányt nem is óhajthat, mint felszabadulni az ellentétes érdekek szolgálatától, és csakis az igazságot szolgálni.

Idézés, feleknek, tanuknak, szakértőknek kihallgatása, a bizonyítási eszközök beszerzésére vonatkozó összes eljárás az érvényben lévő perrendtartás szabályai szerint minden ügyvéd készültségének elemi alkatrészeit képezi, azokban új feladata nem lenne; a felszerelt perből a bíróság előtti tárgyalás alapjául készítendő, s csak is a kiderített tényálladékot tartalmazó előadás szintén nem új dolog, hiszen ma minden bíró készíti; csak annyiból új szokás tárgya lehetne, a mennyiben nem egyes fél érdekének, hanem a tárgyilagosságnak szempontjából működnek az, ki eddigelé egyik félnek szempontjából szokott működni, — mihez egyébkint bizonyosan örömmel és gyorsan fogna szokni.

Ép oly biztos eredmény leendene az ügymenet gyorsasága. Bizonyíték erre a közjegyzői intézmény működése. A közeg felállítói annyi segílyt vehetnének, a mennyit a munka igényel, s miután csak is a teljesített munka után jár a díjaztatás, önként érthető, hogy a közeget saját érdeke fogná lankadatlan tevékenységre serkenteni. És miután az általa bevégzett felszerelés után a bíróságnak azzal semmi egyéb teendője nincs, mint a tárgyalás megtartása és az elbírálás; egy-egy ügynek tanulmányozására pedig legfelebb egy pár óra szükségeltethetik: nincs kétség abban, hogy a közeg által beadott ügyek tárgyalását a bíróság a legrövidebb idő alatt megtarthatja, s ez által az igazságszolgáltatás oly gyorsá lehetne, a milyen addig, a míg a pernek felszerelése az ügyvédek feladata marad, nem is képzelhető. A kiadmányozások és kézbesítések a közeg által sokkal gyorsabban eszközölhetőek, mert irodai személyzete mindenkor teendői arányában szaporítható.

A sejthető foglalkozás arányához fogná a minister által a közeg felállítására felhatalmazandó ügyvéd mint elnök szerződtetni tanácsosait, ülnökeit, segédeit, irodai személyzetét; tanácsosaival s előadóival a minister által megállapítandó eskü a törvényszéki elnök előtt tenné le, s azoknak neveit a

ministernek bejelentené, s működése megkezdését közé tenné, mi által az új közeg életbelépése ténynyé válnék.

Hogy mily készséggel karolná fel a közbizalom ily közegnek működését, abból is sejthető, hogy az által, mert működésének ára dijszabályban volna megállapítva, mint a kir. közjegyzőknél, a gazdagabb felek megszabadulnának azon gondolatnak feszélyező nyomásától, hogy tőlük nem a teljesített munkának, hanem vagyoni állásuknak arányában váratik a díjazás.

Az igazságot kereső fél jogérzetét tetemesen emelné az öntudat, hogy van egy pártatlan közeg, melynek egyedüli feladata a tárgyilagos tényálladék felderítése, melyet eltüntetni többé nem lehet; továbbá annak tudata, hogy nem fog többé találkozni ügyvéd, kit ellenfele saját érdekének kizárólagos szolgálatára nyerhetne meg, mert e szolgálat szánalmas szerepétől felmenti őt a pártatlan közeg által igazolt tényálladék, mely a védelemnek egyedüli alapjakint létezend. Az álnok perlekedő jobban megfontolja tettét, mint eddigelé, mielőtt kétes keresetének megindítását egy pártatlan eljárásra esküvel kötelezett közegre bízna. A nyilvánosság, melylyel ügye tárgyalandó lenne, az alaposág, melylyel minden ügy kivétel nélkül megbíráltatnék, a felsőbb bíróságok hasonló eljárása aligha meg nem szüntetné a perek nagy számát, mely ma még jó szerencse reményében indittatik meg.

A bíróságok működését nemcsak új kedv, de új szellem villanyozná fel. Ma a bíró idejének nagyobb felét íróasztalánál tölti, azon lélekölő munkában, mit kivonat készítésnek hívnak; s miután nincs ideje a pertestet elsőbb tanulmányozni, semmint a kivonat készítéséhez fogna: — munkája kiterjed azon üres szóhalmazatnak kivonására is, mely gyakran találattik a periratokban, a nélkül, hogy a tényálladék felvilágosítására avagy a jogviszony felderítésére és tisztázására szolgálna. E merőben gépies munkával való túlhalmozottság unatkozó voltánál fogva lehangolja a munkakedvet, és e lehangoltság éppen ott áll be, hol az ítéletalkotásra kerül a sor, és annak folyománya, hogy a bágyadt lélekből fogamzó ítélet sem az értelmi sem az erkölcsi erőnek olyan működését nem láttatja magán, mintha a bíró nyugodt lelkének egész erejét arra fordithatta volna.

Ez csak úgy lehető, ha a birói hivatás tevékenysége kizárólag az ítéletalkotásra fog szorítkozni, s e végre minden egyéb foglalkozástól felszabadul. A tervezett közegnek működése úgy a tényálladék, mint a bizonyítási eljárás tekintetében elhárítaná az összes terheltetést, mely ma a bíróságra sulyosodik és idejének nagy részét elfoglalja. A szóbeli eljárás felmentené a kivonatok készítésének terhétől, s így működése kizárólag ítéletalkotásra szorítkoznék, minthogy pedig ezen egyedüli működéséhez mindig a tényálladék előismeretével és az ügyvédek előadásainak közvetlen hatása alatt fogna: ítéletei úgy alaposág, mint erkölcsi hatás tekintetében kétségen kívül oly magas színvonalra emelkednének, minővel a létező rendszer melletti bíraskodás sohasem fog birni.

XIV.

Elnevezése.

Fentebb érintettük, hogy az új közeget »törvényhatóságnak« lehetne elnevezni. Anélkül, hogy elnevezések megállapításában valamely fontosabb tekintet érvényesítését követelnők, csakis az eszmének igazolására kívánunk némi megjegyzéseket tenni.

Az egykori megye, a midőn az országgyűlési követek küldésén és utasításán felül a kormányzat minden ágának kezelése mellett a birói hatalmat is egész teljében gyakorolta, helyesen neveztetett törvényhatóságnak. Ma a törvénykezésnek keretébe tartozó működések teljesen ki vannak véve hatásköréből.

Helyesen nevezhető hatóságnak minden szerv, mely az állami életnek bármely működési terén hivatva van ténykedni; de ma a midőn az állami életnek ismerete elméletileg is rendszerezettik, korszerű követelmenynyé vált, hogy az állami életnek szervei és közegei szintén az elméleti telfogásnak megfelelő elnevezéseket nyerjenek inkább, mint olyakat, a melyeknek értelme részben évszázadok óta meghaladott állapotnak felel meg. Főispán, alispán, szolgabíró első sorban anachronismust sejtető elnevezések, melyek iránt a történeti kegyelet még tovább is ápolni, nincs többé ok.

Neveztessek minden állami szerv »hatóságnak«, de azon jelzővel, mely az állami életben részére kijelölt ténykedést tünteti fel. Két tágasabb fogalomban egyesíthetők az állami élet terén működő hatóságok és ezek a »kormányzati« és a »törvénykezési« hatóságok. A kormányzat és törvénykezés felőleli az e téren létező összes állami szerveket, a legalsók

tól a legfelsőig. A kormányzati szervek »kormányhatóságok«, melyek az államnak területi tagozása szerint országos, kerületi, megyei, járási és városi kormányhatóságoknak nevezetethetnének; nem azért, mintha az ország kormányának megbízásából működnének — hanem azért, mert kormányzati működést teljesítenének — akár az ország kormányának, akár más ténnyezőnek megbízása alapján, melyet a megbízás joga alkotmányilag megillet.

Azon hatóság melylyel megyék, városok és községek mint municipiumok birnak, megfelelően nevezetik »helyhatóságnak«.

Az állami életnek azon szervei, melyeknek működése a legtágabb értelemben vett igazságszolgáltatással vannak kapcsolatban, általában »törvénykezési hatóságok« volnának. Ezeknek tagozása annyiban eltér a kormányhatóságok tagozásától, a mennyiben a törvénykezési hatóságok némely csoportjai egymástól függetlenül működnek, — mások a fölé és alárendeltség viszonyában állanak egymással. Az első csoportokat képezik a királyi ügyészek, közjegyzők és ügyvédek, kik nemcsak egymástól, de a bíróságoktól is függetlenek. A bíróságok ellenben egy fokozatos tagozás rendszerébe illesztve a fölé- és alárendeltségi viszonyban léteznek egymással. A mai elnevezések megmástitása az elsőben érintett csoportokra nézve szükségesnek nem mutatkozik, mert hatáskörük nem terjed ki a törvénykezési működés irányára. Ők különleges feladatok céljából külön felállított szervek, megfelelő elnevezésekkel.

De a biráskodó közegeknek mai elnevezései, u. m. »törvényszék«, »királyi tábla« és »Curia« ugy az általuk teljesítendő feladat természetének, mint a köztük létező hivatali fölé- és alárendeltség viszonyának megfelelőleg célszerűen helyettesíthetnének másokkal. Általában illenék a »bíróság« elnevezése mindegyikére azon szerveknek, melyek biráskodással foglalkoznak, a köztük létező fölé- és alárendeltségi viszonyt pedig az »alsó« »felső« és »legfelső«, avagy a királyi tábla decentralisatiójának esetében a »megyei«, »kerületi« és »országos bíróságok« elnevezése jobban jelezne.

Miután azonban a bíróságok kizárólag elbiralással fog-

lalkoznának, a keresetek felszerelése pedig a tervezett új közegnek jutna feladatul; és e feladatnak részletei szintén oly fontos ténykedéseket tartalmaznak, melyeknek teljesítéséért a tervezett közeg a hatósági jelleget méltán igényelhetné: mint ilyes »törvénykezési hatóságnak« avagy rövidebben »törvényhatóságnak« nem helytelenül volna nevezhető.

Ha talán nagyon is sokat mondónak találtatnék emez elnevezés, oly közegre nézve, mely nem bíraskodik, hanem csak felszerel: mi sulyt fektetünk arra, hogy oly közeget, mely a jogélet terén arra lenne hivatva, hogy szakképzettség, buzgalom és pártatlanság által a létező jogrendszernek közvetlen legelső őreként járjon el feladatában, — tekintélyben gyarapítani célszerű. Ha nem is nehéz feladat a felszereléshez tartozó ténykedések teljesítése: az kétségtelen dolog: hogy azon szellem, mely a felszerelést uralja, döntő befolyással bír annak eredményére. Ha tehát, mint várható, az új közeg hivatását kifogástalanul teljesíti: azon erkölcsi jelentőség, mely működésében fekszik, nem csak megengedi, de megkívánja, hogy hivatása fontosságának az elnevezés tisztessége megfeleljen.

Párhuzamban azon ténynyel, miként ma az igazságszolgáltatás terén általában égető szükségnek tartatik a reform, mi azt is égető szükségnek tartjuk, hogy a jogászat terén, akár elméleti, akár gyakorlati feladattal működő összes társadalmi osztály tekintélyének javára a közvéleményben szintén egy általános kedvező fordulat álljon be — és ennek eszközt is a tervezett közegnek létrehozása által véljük megteremthetni.

Az összes jogászkaroknak ugyanis ma nincs tere, melyen hivatásának erkölcsi törekvését a társadalom többi osztálya előtt kitüntethetné. A tanár csak tétéleket ismertet, a tanuló elsajátítja azokat, — de a gyakorlati étellel egyik sem érintkezik. Az ügyvéd érdeket szolgál és tudományos készségét annak diadalára szenteli. A bíró »ex allegatis, et probatis« ítél, nem jogérzetből. Nincs tehát alkalom arra, hogy jogász gyakorlati feladatot teljesítsen másként, mint valamely fél személyes érdekének javára, vagy kárára. E helyzet ébreszti fel a társadalom többi osztályaiban azon hitet, hogy az igazságügy terén működő egész osztályban erkölcsi cél felé irányzott törekvés, nincs — hanem anyagiak felé.

A tervezett közegnek pártatlan működését mindenki olyannak ismerné fel, mely őszintén szolgálja az igazságot, és azzal biztosítja a törvények uralmát. A társadalomnak minden osztálya meggyőződne, hogy van a létező jogrendszernek az államhatalom megbízottjain kívül is őrje, ki sem a feleknek, sem a hatalomnak, hanem egyedül az igazságnak érdekében működik, és úgy elméleti képzettségét, mint gyakorlati ügyességét annak kiderítésére fordítja. Ily hivatásnak önálló helyzetből teljesítése legbiztosabb eszköz volna azon óhajtott célnak elérésére, hogy a nemzet minden osztályának bizalmas hite a jogászság erkölcsi hivatása iránt felébredjen, és megszilárduljon.

Egyes bíróság.

Igazságügyi reformokra célzó tervezetek keretéből a társas vagy egyes bírósági rendszer közötti választás kérdését kihagyni ma már többé nem lehet. A javítási eszközöknek oly sokféle nemei lettek már sorba véve, hogy alig maradt a bírósági rendszer tekintetében egyéb eszköz kísérletlenül, mint az egyes bírósági rendszernek következetes alkalmazása. Pártolói és ellenzői egyenlő számban lehetnek ma is; elfogulatlan bírálói eddig alig voltak, vagy legalább is méltánylásra nem találtak.

A társas bírósági rendszernek leghatalmasabb védője a megszokás volt, és a mit azon közmondás fejez ki, »több szem többet lát.« Mind a két alappal könnyű volna elbánni, ha egyenlő felületességgel szállunk velük szembe. A megszokás a megszokott dolognak jóságát nem bizonyítja. Ma a társas bírósági rendszer következetes keresztülvitele mellett igazságszolgáltatásunkat szerencsejátéknak tartják. A több szem pedig nem csak hogy keveset, de semmit sem lát oly dolgokból, melyekhez nem szem, de értelem kívántatik. Egyetlen orvos látja a testnek belbaját, melyet ezerek nem látnak, ha nem orvosok.

Szakértelem és függetlenség a két minősítvény, mit a kifogástalannak tartott társasbírósági rendszer legfőbb tökélyeként még óhajtottak, hogy azt feltétlenül elfogadható gyanánt állítsák, úgy elméleti, mint gyakorlati szempontból. Gyakorlati szempontból való megcáfolására a társasbírósági rendszernek felesleges dolog vállalkozni, miután annak működését a közvélemény éppen tapasztalat után tartja szerencsejáték-

nak. Elméleti szempontból azonban a közvéleménynek eme sejtelmét alaposnak kimutatni lehet, és a közérdek szempontjából komoly kötelesség, mit teljesíteni az eredménnyel együtt járó legfontosabb anyagi és erkölcsi érdekek gondozása elutasíthatlan feladatává teszi a reform-törekvésnek.

Elméleti szempontból azon kérdés oldandó meg: vajjon az említett két minősítvény, u. m. szakértelem és függetlenség, melyik rendszer mellett érvényesítheti magát hatályosabban, társas vagy egyes bírósági rendszer mellett? — A szakértelem minősítvényét követelményként ma minden bírónál fel kell tennünk; a tanuló ifjúságnak az egész országban egyenlő, csaknem ugyanazon eszközök állának rendelkezésére; elméleti kiképzetésre tehát megvan az egyenlő lehetőség. A gyakorlati kiképzetés egyenlőségét biztosíthatja a gyakorlati foglalkozás ugyanazonossága az országnak egész területén. Az elméleti készütségben mindamellet létező különbségeknek csak egy oka lehet: az egyéni alkalmazkodás különbözősége, szorgalom, kitartás és a szellemi tehetségnek kisebb mértéke következtében. Ha immár elméleti készütségben minden bíró egyenlőn megüti a kellő mértéket: akkor egyetlen egy is képes oly alaposan ítélni, mint akárhany együtt; ez esetben tehát a társas bíróság felesleges. Ha pedig van különbség a bírák készütségében: akkor a társasbírósági rendszer alkalmazása mellett két lehetőség képzelhető; vagy az aránylag legértelmesebb bírónak véleménye fogadtatik el, — és ez esetben a többi felesleges — avagy a kevésbé értelmes bírák többsége leszavazza a legértelmesebb bírónak véleményét, — és ez esetben a társasbírósági rendszer határozottan káros.

Az értelmi minősítvény hatályának tekintetéből tehát a társas bírósági rendszer legalább is indokolatlan erőfecsérlés, — de lehet káros is.

A függetlenség minősítvényének fogalma közelebből meghatározandó, mielőtt hatályáról valami állíttatnék. Két dolognak lehet a bíróra oly hatása, melynél fogva saját belső meggyőződésétől eltérő ítéletet hoz. E két dolog: a megfélemlítés és az elcsábítás. Tegyük fel, hogy e két dolog minden bírónál és minden egyes esetben előfordulhat. Azon erőt, mely-

nek birtokával a két kísértet ellen a bíró diadalmaskodni képes, akaraterőnek, szilárdságnak, jellemnek nevezhetjük. Azt nem lehet kétségbe vonni, hogy az egyéni tulajdonok közül a szilárd rendíthetetlen akarat, és az ezzel ugyanazonos jellem a gyakorlati erények legnagyobbika és legnehezebbike. És azon arányban, melyben nehéz, ritka is. Tisztán látható tehát, hogy sokkal okszerűbb lett volna elsőbbsen az egyes bírósági rendszert alkalmazni, mert könnyebb annyi jellemes egyént találni, a hány bíróság van, mint annyiszor egész csoportját a jellemes egyéneknek.

Ha pedig visszatekintünk arra, mit fentebb érintettünk, hogy értelmi képzettség is nélkülözhetetlen a bírónál: akkor szintoly világos, hogy még kisebb számban találhatók oly egyének, kikben értelmi és jellemi minősítvény egyenlő magas fokban egyesülve léteznek.

Szerencsésnek mondható azon ország, melynek annyi teljesen kiképzett és kifogástalan jellemű férfia van, ahány bíróra volna szükség az egyes bírósági rendszer mellett. De tegyük fel, hogy volna annyi a mennyi a társas bírósági rendszer mellett is elegendő volna. E feltevés mellett a társas bírósági rendszer ellen két tény merül fel, melyet bizonyítani sem kell, hogy t. i. működése nehezkesebb és lassabb volna; a harmadik tény, mire talán valaki bizonyítást kívánhatna, abból áll, hogy kevésbé volna megbízható. A társasbíróságnál ugyanis szintén az ítéletek szellemén vehető észre, ha megfélemlítés avagy csábítás volt reá befolyással, — épen úgy mint az egyes bíróságnál, de a míg az egyes bírónak helytelen ítéletéért tudni, ki felelős, addig a társas bíróságnál nincs ki feleljen érette; szótöbbséggel ítél, melynél hangulat, szerencse, véletlen dönt, nem jellem.

Nem akarjuk kizárni a lehetőségek sorából azon feltevést, hogy a társas bíróság tagjai közül mindegyik egyenlő képzettséggel és jellemzilárdsággal bírhat, és ez esetben a társas bíróság működése lassabb, fentartása költségesebb, de működésének eredménye jó lehetne. Ha azonban valamely érdekelt fél a megfélemlítés, vagy csábítás eszközeinek alkalmazását megkísérteni óhajtaná, a társas bírósági rendszer mellett az feltűnés nélkül lehető volna és veszély nélküli a kísérletre

nézve. Ha hajlandó a bíró befolyásoltatásra: az ügy közte és vesztegetője közt maradván, mások előtt bebizonyítható nem leend. — A befolyásolt bíró értelmi erejét érvényesítendő véleménye indokolásánál és azzal elfödi erkölcsi fogatkozását. Ily hangulat a bírák többségénél nyilatkozván, a kisebbség igazságos véleménye ellenére ítéletté leend. Ha nem sikerül a befolyásolás kísérlete egy bírónál: marad még több, kiknél hatályosabb eszközök több sikert eredményezhetnek; s miután társas bíróságoknál az ítélet nem a vélemények sulya, hanem az egyenlő vélemények száma szerint döntenek el; ha a fél befolyásolásának eszközével nem fukar, és van birró, kit befolyásolni lehet: gyarló ítéleteknek befolyásolás általi létrehozása a bírói egyéniségek erkölcsi megbélyegeztetése nélkül csakis a társasbírói rendszer mellett tűnik fel lehetőnek; mert a mit egy testület határoz, annak helytelenségét a testület valamelyik tagjának külön bűnül róni nem lehet.

Az elmélet aljáról vizsgálva tehát az egyes és társas bírósági rendszernek különbségeit és azokból látható előnyeit és hátrányait, legalább is annyi bizonyosnak vehető, hogy egyes bírákat könnyebb kellő számban találni, — társas bíróságok tagjait könnyebb befolyásolni.

De más tekintetek is figyelembe veendőek, melyeknek fontossága még döntőbbnek fog feltűnni.

XVI.

Birói felelősség.

Minthogy az állami életben előforduló ténykedések, miket az alkotmány külön közegek hatáskörébe utasít, csak azon feltevés mellett lehetnek helyesek, ha azok az állami életnek célja által kitűzött irányban és szellemben történnek: önként értetődik, hogy minden állami közegnek saját megbízatása alapján ki van tűzve az irány, melyben haladnia, és ki van jelölve a szellem, melyben működnie kell. Ezen irány és szellem betartására utasítva van állásánál fogva, s a mit ezekkel ellenkezőleg cselekednék, azért megbízója által feleletre vonathatik. De ezen felelősség érvényesítése az állami hivatalok különfélesége szerint nagyon különböző lehet. A kormányzat azon ágabain, melyekben a hivatalnok akár közvetlen, akár közvetett függetenségben van az állam kormányától, a felelőség hatálya feltétlenül érvényesülhet a fegyelmi hatóság gyakorlása által. A bírósági hivatalnok irányában ez alig lehetséges, mert a bírósági működés irányát és szellemét nem felsőbb utasítás, hanem maga a törvény szabja meg. Miután pedig a törvény alapján és a szerinti eljárás mellett a bírónak egyéni véleményére bármi befolyásnak megengedése a birói függetlenségnek sérthetlenségével ellenkeznék: úgy látszik, hogy azon felelősségen kívül, melylyel a bíró saját lelkiismeretének tartozik, más felelősség irányában nem érvényesíthető. Ha emberileg téved ítéletében, e tévedés ellen a felsőbb bíróhoz való folyamodás az egyedüli segély, — a legfőbb bíróság esetleges tévedése ellen további segélynek eszközére gondolni sem szabad.

És dacára annak, hogy a birói felelősségnek érvényesítése, az előadott viszonyoknál fogva egyéb hivatalok felelősségének modorában lehetetlennek bizonyult: mégis sürgeti a korszellem a birói felelősség megvalósítását azon alapon, mert azt minden hivatalos állással természet szerint elválaszthatlanul egybekötöttnek tartja.

És a korszellemnek e követelését jogosultnak ismerik el. Kell tehát egy nemét a birói felelősségnek feltalálni, mely, habár lényegesen különböznék is az egyéb hivatalok irányában addig alkalmazottaktól, még is lehetőleg megközelítse azoknak üdvös hatását.

A felelősség e saját nemének felállításából áll tehát a feladat.

Polgári perekben a bíró két félnek ellenkező igényei közül egyiknek ad igazat; az eljárás részleteinek szabályszerűségét, az ítélet indokolásának alaki kifogástalanságát minden egyes esetben feltehetjük. A bíró tehát sem önkénykedést, sem alaki törvényellenességet nem követhet el. Miben állhat tehát az ítéletnek sértő eleme, mely ellen a közvélemény, a jogérzet felháborodást érez? csakis az ítélet szellemében állhat, mely oly követelést tesz nyertessé, melynek győzelemre juttatása a jogérzettel ellenkezik. Ha immár meg kell engednünk azt, hogy lehet a bírónak egyéniségét bizonyos eszközökkel befolyásolni: annak következménye csak az lehet, hogy a befolyásolás az ítélet szellemében fog észlelhető lenni; ha pedig a jogérzet felháborodásának jogosultságát, és létezését egyes esetekben el kell ismernünk, akkor a felháborodás két irányban nyilatkozhatik: vagy az államnak igazságszolgáltatási politikája ellen, mely a birói szellemnek corruptióját türi — és ezzel ellene fordul az állam igazságügyi intézményének is; avagy fordulna azon birói egyén ellen, ki saját ítéletének szellemében a corruptiónak hatását árulta el, ha t. i. módjában allana a bíróságnak befolyásolt egyéniségét kitalálni. — Azt immár nem lehet kétségbe vonni, hogy a közönség jogérzetének felháborodásátóli félelem sokkal hathatósabb eszköz volna arra, hogy minden bíró mentten tartsa magát a befolyásolástól, mint bármely eszköze a megfélemlítésnek és elcsábításnak. Leghatályosabb neme tehát a birói felelősségnek abban rejlik,

hogy ismerve legyen a birói egyén, melynek saját szelleme tükröződik vissza azon ítéletben, mely a jogérzetnek felháborodását felidézte, — és ez egyszersmind az egyedüli neme a birói felelősségnek.

Ha a társas birósági rendszer működésének ismertetésénél az egyes birósági rendszer ajánlatára csak negatív érveket hoztunk fel: a birói felelősség létesítésének egyedüli módja pozitív érv gyanánt szolgálhat az egyes birósági rendszer előnyére.

Nincs is jelentősége az egyes birósági rendszer ellen még létezhető aggályoknak ma, a midőn a felelősség elvének alkalmazása úgy az állami mint társadalmi szervezkedés terén egyaránt eloszlatta a nimbust, melylyel azelőtt a collegialis rendszer bírt.

Ha százezerekből álló seregeknek vezérletét, ha egész birodalmaknak kormányzatát egyes emberekre lehet bízni: nehéz okot találni arra, miért ne biztathatnák a bíraskodás polgári perben egy bíróra? főleg akkor, a midőn minden ítélet ellen felebbezéssel élni, tehát az első bíró által netalán elkövetett hibát helyrehozni lehet. Sőt ellenkezőleg éppen, mert az állami élet legfőbb és legfontosabb ténykedéseinél a collegialis rendszer azért lett helyettesítve a személyes hatósági rendszer által, mert a felelősség egyedül az utóbbi mellett juthat érvényre: itt van ideje, hogy a más téren célszerűnek és szükségesnek bizonyult haladás az igazságszolgáltatás terén is kifejezést nyerjen.

Az egyes birósági rendszer ellen még az is kifogásul állíttatik, hogy nem volnának találhatóak kellő számban oly készütségű egyének, kik mint egyes bírák helyüket kielégítőleg tölthetnék be — mi e kifogást jogosulatlannak tartjuk, de alaptalannak is azon okból — mert hiszen mi az ajánlott rendszernek életbeléptetését tetszés szerinti korlátolás mellett hozzuk javaslatba — minden törvényszéknél egy bíró csak található, ki a kísérlet kezdetére vállalkozni kész lenne.

A felsőbb biróságoknál e kifogás teljesen felesleges, egy részről azért, mert itt amugy is magasabb képzettség és nagyobb gyakorlottság tehető fel, — más részről pedig, mert a felsőbb biróságnak feladata könnyebb, miután az első ítéletben

esetleg elkövetett tévedés a felelősből folyó üdvös hatáson kívül még más fontos hasznot is eredményezne.

A gyakorlati alkalmazás a felelősből folyó üdvös hatáson kívül még más fontos hasznot is eredményezne.

Miután a bírónak egyetlen tárgyalása által rendszeren a per befejeztetnék: az igazságszolgáltatás menete minden eddigi képzetet felülmulna gyorsaságában.

A bírónak teljes szellemi és erkölcsi ereje igénybe vétetnék ugyan, de ezen célból magasabb színvonalra való emelkedése mulhatlanul és hamar bekövetkeznék.

A felsőbb bíróságok által helybenhagyott és megerősített ítéleteknek számaránya csalahatatlanszámú eszközét adná az alsóbbfokú bírák minősítvényi igazolásának és biztos alapját az előléptetésnek.

Végül egy mellékes előny is elérhető lenne, mely állami háztartásunk szempontjából elég fontos arra, hogy figyelembe vétsék. Teljes meggyőződésből állítjuk ugyanis, hogy a legszerényebb mérvű kezdetnek idejétől számított néhány év alatt az egyes bírósági rendszer, bevétele folytán nagyterjedelmű, talán általános alkalmazásba jönne. Ez esetben a bíráknak létszáma valószínű számítás szerint a mostaninak felére apadhatna; vegyük hozzá, hogy az irodai és segéd személyzetnek jelen számából tetemes rész nélkülözhetővé válnék: be kellend ismernünk, hogy az igazságszolgáltatásnak költsége a rendszernek teljes keresztülvitele esetében milliókkal apadna.

Jó, gyors és olcsó igazságszolgáltatást csakis e rendszer mellett képzelhetni a közvetlenség, nyilvánosság és szóbeliségnek alapos és következetes alkalmazásával.

XVII.

Haladás.

Minden reformnak, ha helyes alapra fektetve és helyesen létesítve lett, bizonyos sikert kell eredményezni, melynek értéke annál nagyobb, annál becsesebb, minél magasabb célra, minél nagyobb kiterjedésre volt számítva a reform.

Állami életünk legújabb korszakában a polgári törvénykezés terén létesült reformnak vannak érdemei; rendszeresség, alaposság, egyenlőség voltak céljai, miket el is ért: de eszközei bonyolultak, nehézkesek és költségesek valának, ugy az államra, mint a felekre nézve. A siker az eszközök bonyolultsága arányában bizonytalanná, nehézkességük arányában lassuvá, költségességük arányában pusztítóvá lett. Iránya ama reformnak állandóságra célzott, de nem haladásra — és éppen ez utóbbi célnak elejtése okozta azt, hogy állandósága is kétséssé lett. A mai eljárás rendszerének lelkes pártolói nincsenek, reformjának követelése pedig naponta általánosabbá, és hangosabbá vált. A tökélynek mértékét azon rendszer ütné meg, mely azt eredményezné, hogy a perek lefolyása folyton gyorsabbá, az ítéletek szelleme igazságosabbá, a perlekedési hajlam gyérebbé, az arra való kényszerűség pedig folyton ritkábbá váljék. Valamint a büntető törvénykezés terén a bünvádi keresetek ritkasága az egyedüli jelenség, melyből a közerkölcsiségnek javulása bizton következtethető: ugy a polgári keresetek ritkulása is ama jelenség volna, melyből a honpolgárok jogérzetének erősbulését lehetne következtetni. Ohajtandó tehát valamint a büntető, ugy a polgári törvénykezés terén is, hogy a javulásnak, s a mi azzal egyértelmű, a haladásnak ezen egyetlen biztos jele, a perek kevesbedése észlelhető legyen;

e jelenség tanusitaná, hogy az igazságszolgáltatás terén is haladás történik. E tekintetben azonban a polgári törvénykezés eredménye nem kielégítő.

Mi azt hisszük, hogy az általunk ajánlott új törvénykezési közegnek felállítása, a közvetlenség és szóbeliség elvének fentebb körülírt módozatok szerinti alkalmazása, a nyilvánosságnak a szabadsajtó általi biztosítása, és az egyes bírósági rendszernek hatása által mind azon változások bekövetkezésének, melyeknek összegében jeleztük a haladásnak fogalmát.

Mihelyt igazságtalan, alaptalan, és kétes kereset a bírák előtt kegyelmet nem talál, ritkulni fog a keresetek száma. A megkevesbült pereknek gyors lefolyása úgy a konokságnak, mint a vonszolási szándoknak számításait meghusítja. Ha a bírák minden egyéb foglalkozástól felmentve egyedül ítélet alkotásra volnának utalva: nem csak technikai ügyességük gyarapodni, de szellemi látkörük tágulni, erkölcsi öntudatuk erősülni fog. Elég szabad idejük maradna az elmélet tudományos fejlődését figyelemmel kíséreni, és a gyakorlatban felmerülő esetekből adatokat gyűjteni, anyagaul azon törvényhozási intézkedéseknek, melyeket a gyakorlati élet felismert igényeinek alapján javaslatba hozni legkivalóbban ők volnának hivatva.

Ha az ügyvéd nem a fél érdekének, hanem csakis ügynek leendne védője, és mint ilyennek meg volna engedve saját lelkiismeretét követni, és beismerni saját felének tévedését, — ha igaztalan ügynek védelmével bízott meg: nyomban más fogalmat alkotna magának a közvélemény az ügyvédi hivatásról. Mint az igazságnak bajnokát fogná tisztelni, ki hivatását soha meg nem tagadja; mint a polgári jogrendszernek őret, ki annak sérthetlenségét biztosítja. Bíró és ügyvéd a társadalmi rendet nem mint zsoldosok, hanem kormányzókként biztosítanak.

És ez jele volna olyan haladásnak, melynek fontossága és értéke megbecsülhetetlen.

Minden társadalmi rendszer csak kevés számú fogalmaknak gyakorlati megvalósulásából és működéséből áll. Család, tulajdon, munkaképesség stb. képezik azon tényezőknek kicsiny csoportját, melyeknek együttes közreműködéséből alakult a mai társadalom. Ezen tényezőknek kisebb és nagyobb befo-

lyása alkotja az állami rendszert. A befolyás, melyet a társadalom az államra és viszont az állam a társadalomra gyakorol, képezi mintegy vérkeringését azon testnek, melyben mindkettejük élete megvalósult: a nemzetnek. Nemzetek élete az állami és társadalmi rendszernek kölcsönös egymásra hatásából áll. Ezen életnek fennállása és fejlődése az említett két rendszer kölcsönös egymásra hatásának szabályos, háborítlan, folytonos és egyenlő működésétől függ. Ezen állapotnak állandóságot biztosítani, -- ez célja az állami és társadalmi intézményeknek. Eszközök e célra: az állami és társadalmi hatalomnak közegei. Minden egyén vagy testület tehát, mely akár az állami, akár a társadalmi életnek rendszerében mint annak közege szerepel, csak akkor felel meg hivatása feladatának, ha hivatásbeli működését folytonosan azon magasabb életrendszer biztosítására irányozza, melynek szolgálatára közegként vállalkozott. Világos tehát, hogy ily közeg működésének az egyéni érdek befolyásától feltétlenül mentnek kell lenni. A hivatal javadalmának a hivatási működés minőségére befolyással lenni nem szabad. Egyéni önzés hivatalos állással meg nem fér, és ahol egymással szövetkeznek, ott kezdődik korhadása azon életrendszernek, melynek alkatrészét ily közegek képezik. Ezért szükséges bírót és ügyvédet minden magánérdek befolyásától menten tartani, sőt megóvni még látszatától is, nehogy hivatási hűségük hitele megrendülést szenvedjen.

A közegek önzésén kívül még egy veszélye van az állami és társadalmi rendszer biztonságának.

A mai társadalomnak egyénekben számosabb, szerencsében szűkölködőbb osztálya, és ezen osztálynak a létérti küzdelem kinjától zaklatott szelleme éles kritikát, és elkeseredett harcot folytat a mai társadalom rendszerét képező fogalmak ellen. Család, tulajdon, munka, egyéni jogkör szerinte teljesen más rendszerre lenne átalakítandó. E szellem terjed, miután utját egyengeté már a múlt századnak bontó kritikája, mely minden tekintély ellen volt intézve. Azon támasz, melyet a vallásos hit az állami és társadalmi rendszernek nyújtott, s ma is még nyújt, részben aláásatott, s tagadni nem lehet, hogy az állandóság biztosítékai naponta fogynak. Azon arányban tehát, a melyben gyengülni kezd az emberiség erkölcsi

rendszerét biztosító gondviselés iránti hit: elutasíthatlan szükséggé lett megszilárdítani az állami, és társadalmi jogrendszer sérthetlensége iránti hitet; pedig semmi sem gyöngíti inkább e hitet, mint az, ha ezen jogrendszert kezelő közegeknek működése magának a jogrendszernek szellemétől eltér. A jogászi hivatást tartják annak, mely a vallás terén eltűnő hitet a jogrendszer terén felélesztheti, s részben pótolhatja azon fogyatkozást, — mit a fennálló rendszer biztonsága a vallás terén szenvedhet. Ha a jogász mint tanár, bíró és ügyvéd egyaránt buzgó papjává leend az igazságnak: állami és társadalmi rendszerünk biztonsága rendíthetlen új támaszt nyerend a jogászságban, melynek tekintélye sok rázkódások ellen megóvhatja azon culturát, melyet társadalmunk képvisel. Ezen új magasított hivatásban latnók azon haladást, melyet tervezett reformunk sikerétől várunk.

XVIII.

Fejlődés.

A megállapított jogrendszernek sértetlenségét az igazságszolgáltatási politika nemcsak az által tarthatja fenn, ha a polgári jogok terén felmerülő kétes eseteknek igazságos elintézését biztosítja; hanem nagy részben az által is, ha a kétes esetek felmerülésének okait lehetőleg elhárítja, főleg a társadalomnak azon osztályában, melyben a legjobb igazságszolgáltatás sem képes elhárítani azon anyagi áldozatot, melynek árán az egyedül elérhető, s melynek súlya a vagyoni korlátoltság arányában terhesebb. Az igazságszolgáltatás olcsósága főleg a szegényebb néposztályra való tekintetből kívánatos, és e cél könnyebben elérhető mint sok más. Nemcsak olcsóbbá, de egyszerűbbé tétethetnék a törvénykezés; sőt a perlekedésnek anyaga s alkalmá az egyszerűbb viszonyok közt élő néposztályoktól nagy részben el is hárítható.

Két rendbeli fontos tekintet javasolja, hogy meginduljon a reform műve ott is, hol eddig minden reformnak csak terhe volt érezhető, de áldása nem. A föld népe az, melynél a haladásnak látszata legcsekélyebb, mely állapota javulását alig érezheti. Dacára társadalmi viszonyai egyszerűségének és visszavonultságának, a földnépe sem kerülheti el igénybevétele a bírói és ügyvédi segélynek, melynek ára az ő vagyoni viszonyaihoz képest mindig aránytalan. Nem is saját akarata, hanem a végzet az, mely elháríthatlanul méri reá a csapást halálesetek és azok folytán beálló birtokváltozások által. A hagyatéki és telekkönyvi ügyek nyílt sebei a földnépének, melyeknek behegesztése nemes feladata volna az igazság-

szolgáltatási politikának. Ez az egyik tekintet, mely sürgeti a reformot.

A másik szinte egy osztalynak érdeke, de oly érdeke, melynek kielégítését a legfontosabb, legaldásosabb culturfejlődési lépésnek volnánk hajlandók felismerni.

Előre látható, hogy azon esetben, ha a tervezett új közegek működése folytán a polgári perek felszerelésének feladata az ügyvédektől elesnék, és az ügyvédi hivatás főteendője nagyjában csakis a birói tárgyalásnál történő szóbeli előadásból álland: az ügyvédi karnak minden tagja az eddiginél kevesebb foglalkozást találand, némelyike pedig eddigi foglalkozásának legnagyobb részét elvesztené. A hivatásbeli foglalkozással együtt azonban a kereset anyaga is eltűnnék és megrendülne alapja számos családi létnek, mely pedig az állami törvények által alkotott és állandónak tartathatott viszonyokra volt fektetve. A foglalkozás nélküli ügyvédek részéről bekövetkezhető »il faut, que je vive« kinos feljajdulásra — tehát az ismeretes könyörtelen elutasítással felelni igazságtalan dolog volna.

Azt be kell ismerni, hogy általános képzettség, szellemi erő, társadalmi viszonyok ismerete, érzék az állami életnek érdekei iránt, nemzeti szellem, kulturai törekvés és alapos tudományosság, a nemzet egy osztályának sem oly általános kincsei, mint épen az ügyvédi karhoz tartozó egyéneké, s hogy a tanári és birói karnak egyénei mellett állami életünk helyes fejlesztésének és a honfiai lelkesedés élesztésének sem kiválóbb sem alkalmasabb bajnokai egyetlen osztályban sem találhatók oly számban, mint az ügyvédi karban. Ily erőt tétlenül hagyni vagy annak életkedvét megtörni, — állami életünk szempontjából egy neme volna az öncsonkitásnak. Ezen erőnek minden szípkáját megbecsülni, a közélet terén felhasználni s folytonos működésben tartani, állami és nemzeti érdekek követelik. Foglalkozás és kereset hiányából eredtek azon tünetek, melyek az ügyvédi karnak egykori dízét és ényét részben elhomályosíták, — társadalmi fejlődésünk kiáltó parancsa foglalkozást jelölni számára.

De nem a peres eljárásnak, hanem a legtagabb értelemben vett igazságszolgáltatásnak terén.

Igazságügyi állapotainknak mai helyzetében két körülmény kiválóan feltűnő: tulterheltetés a bíróságnál és foglalkozás hiány az ügyvédségnél; vizsás állapot, melyen azonban segíteni lehet azon egyszerű módon, hogy az összes igazságügyi teendőknek csekélyebb része jusson a bíróságra, nagyobb része bizattassék az ügyvédségre. Ez csak új munkafelosztásból állana, mely a gyakorlati életnek minden más terén már alkalmazva van. Lényege abból áll, hogy a bíró semmi egyébbel ne foglalkozzék, mint ítélet-alkotással. Minden egyéb részletei a törvénykezésnek külön keretekben, külön törvénykezési közegek közt felosztandó és pedig oly szellemben, hogy a legtágabb értelemben vett igazságszolgáltatásnak legcsekélyebb részét tegyék a peres ügyek, legnagyobb része pedig a perek elhárításának céljára működjék.

Fentebb jeleztük, mily szűk téren működnek a bíróság.

A perek felszerelését az új közegek fognák eszközölni.

A telekkönyvi ügyek vezetése egy általán a bírói teendők közül kiveendő és más közegre bízandó, a lehetőség végső határáig pedig decentralizálándó.

A hagyatékok tárgyalása azon arányban, melyben már megkezdett, a bíróságok teendői közül kikülönítendő és a szükséghez képest még más új közegekre bízandó.

Hogy miként lehetne az ügyvédi karnak tagjait ezen tervnek megvalósítására alkalmazni? e kérdés megoldását már a tervezett új közeg vázlatánál jeleztük; a hány egyén a polgári perek felszerelésének elkészítésére folytonos foglalkozás mellett szükséges: annyi tagja az ügyvédi karnak ott nyerne állandó alkalmazást. Egy kisebb része a perek bírói tárgyalásánál találna foglalkozást.

Minden járásbíróság székhelyén mint közeg és mint ügyvéd egy kisebb csoport foglalkoznék — egy ámbuláns járásbíró több járásbíróság teendőit célszerű beosztással könnyen elvégezhetné.

Nagyobb községekben külön, kisebbek részére csoportonként, a körjegyzőségek beosztásának nyomán egy szintén új közeg az összes hagyatéki és telekkönyvi ügyek vezetésével volna megbízandó, s egyuttal a községi illetékességű kisebb perek elintézésére felhatalmazandó. — Ezen állások az

ügyvédi karnak mai tagjait csaknem teljesen ellátnák állandó foglalkozással, rendszeresítendő díjaztatásuk azon községek és községi csoportok által leendő viselendő, melyeknek javára működnek.

E közegek a községek irányában már nem mint ügyvédek, hanem mint hivatalnokok fogván működni: a kölcsönös viszonyból az önérdek befolyása teljesen ki volna zárva, és a hivatalos szellemet kizárólag a jogrendbiztosításának szelleme uralná.

Azon folytonos érintkezés végre, melybe az idővel illető községeikben letelepülendő új közegek a földnépével jutnának, az által, hogy a legelszigeteltebb osztálynak minden egyéne tapasztalatból tanulná ismerni és becsülni a nemzetnek magasabb műveltségű tagjaiban megtestesült culturának képviselőit, ezen alsóbb osztályban is hajlamot ébresztene arra, hogy saját elmaradott állapotából több szellemi képződés elsajátítása által a culturának magasabb színvonalára emelkedjék — és ezen fejlődésnek megbecsülhetlen értéke csak akkor tűnik fel előttünk legmeglepőbbben, ha szem előtt tartjuk a történelemnek azon fontos tanuságát, hogy nemzetek életében csak azon cultura tartós és maradandó, mely a nemzetnek legalsóbb osztályában is gyökeret vert.

XIX.

Áttekintés.

Felszólalásunkra alkalmi okul azon terjedő érdeklődés szolgált, mely a magyar jogász világban a közvetlenség, nyilvánosság és szóbeliség elveinek alkalmazása iránt a legutóbbi időben nyilatkozni kezdett. Egy határozott haladás előjelének tartjuk ezen áramlatot, melyhez csatlakozni az érdeklődőknek várvavárt alkalom nyílt meg. Az eszmének pártolása azonban nem elég annak győzelmére; a közvetlenség, nyilvánosság és szóbeliség elveinek gyakorlati alkalmazása előtt tisztulni, s megállapodni kell a felfogásnak, úgy az alkalmazás terjedelmére és határaitra, mint kiviteli modorára nézve. Az eszmecsere, melynek a feladat megoldását megelőzni kell, annál hamarabb mutathat fel eredményt, minél előbb s tágasabb körökben indul meg, — élénkítve a részvétet, tisztázva a fogalmakat.

Célunk e részvételnek élénkítése volt, s vállalkozásunkat csak is e szerény szempont alapjáról kérjük megítéltetni.

Miután azonban a részvét ébresztésének leghathatóbb eszközét csakis abban találjuk, hogy a célba vett reformnak úgy kiviteli lehetősége, mint üdvös hatása a közvélemény előtt feltüntessék: felszólalásunknak több feladatot kelle felkarolni a puszta pártolás vagy ajánlásnál. Fel kelle deríteni a tért, a melyen, és a határt, a mely közben azon elvek alkalmazhatók, azon sikerrel, mely alkalmazásuknak eredménye lenne. Kísérletünk ide vonatkozó részének kiindulási pontja nem az volt, hogy merőben technikai javításokra kell törekedni — hanem az, hogy minden alkalmas technikai javítás egy magasabb erkölcsi színvonalát eredményezze az igazságszolgálat-

tásnak, és abban fekszik az ok, mért kelle túlmennünk az igazságszolgáltatási apparátusnak mai keretén, s javaslatba hozni egy új közeget.

Egyszerűen odavetve megdöbbenést kelthet a gondolat, hogy az igazságszolgáltatási organumok száma egy ujjal szaporíttassék: de eloszlik e megdöbbenés, mihelyt felismerjük benne ama kettős hatást, melyet működése eredményez. Első sorban a perek felszerelésétől távol tartja a felek érdekének befolyását, és ezzel a felszerelési eljárás eredményének tárgyilagosságát biztosítja. Másod sorban pedig a közvetlenség, nyilvánosság és szóbeliség alkalmazásának lehetőségét a legteljesebb mértékben eszközözi. S ha figyelembe vétetik, miként sem az államra, sem a felekre újabb vagy nagyobb költségek aldozatát nem háritja, s a perlekedés folyamatát gyorsítja: az irányában keletkezhetett aggályok eloszlanak.

Nem csekélyebb meglepetésre szolgálhatand az egyes bírósági rendszernek ajánlata, mint a melynek szerves összefüggése az említett három elvnek alkalmazásával nincs. Készséggel beismerjük ezen összefüggésnek hiányát, de ép oly határozottan állítjuk, hogy a szorosabb értelemben vett bírói működés erkölcsi színvonalának emelésére az egyes bírósági rendszer alkalmazásánál sikeresebb eszköz, a mai tudományos elmélet terén fel nem mutatható. Az egyéni felelősség legösztönzőbb, mondhatni kényszerítő eszköz arra, hogy a megbízott egyén feladatát szellemi és erkölcsi erejének teljes mértékével oldja meg. A felelősség terhe pedig csak is egyénekre, de nem testületre alkalmazható szellemi feladatok megoldásánál. Egy embernek testi erejét meghaladó anyagi terhelnek megmozdítására több embernek egyesített ereje képes, de gondolatalkotásra nem képes. Minden felfedezés egyes ember műve, a gondolat nagysága nem az egyének számával, hanem az egyének szellemi erejével van arányban. Az egyes bírósági rendszernek igazolása nem a bírósági szervezet elméletének, hanem a lélektannak terén keresendő. A mai korszellen elfogulatlansága reménylenünk engedi, hogy reformkérdéseknél, melyeknek szükségét a közérzületben felismertük, hagyományos felfogások által céljaink terjedelmét korlátozni nem szükséges.

Nem kisebb feltűnést okozhat reformtervünknek azon része, mely az ügyvédi kar egyéneinek alkalmazását ajánlja oly állásokra, melyek egy részről teljesen más hivatással bírnának, mint az ügyvédség — más részről egyes községekre, vagy községi csoportokra oly állandó megterhelhetést hárítnának, minők ma nem léteznek. — Ma a hagyatéki és telekkönyvi ügyek elintézésével járó költségeket az érdekelt egyes felek viselik, tervünk szerint a községek és azok csoportjai viselnék. Ha immár kétségbe nem vonathatik, hogy hagyatéki és telekkönyvi ügyek a dolgok természetes viszonyainál fogva, minden községben szükségszerűleg mindig fognak felmerülni: akkor alig lehet alapos kifogás azon eszme ellen, hogy a rendszeren felmerülő hasontermészetű ügyek elintézésére állandó közeg szerveztessék. Költség tekintetében ezen reform előnyösebb lenne a községekre nézve a mostani állapotnál. Jelenleg hagyatéki és telekkönyvi ügyek ellátásáért a felek a követelhető díjazásnak legnagyobb mértékét fizetik; mert a bizonytalan keresetű ügyvédnek nem lehet megtiltani, hogy eljárásáért akkor, a midőn meg van a ritka alkalom, fáradozását lehetőleg drágán fiztessen meg. Mert habár oly csekély foglalkozása van is, melyet fél év alatt könnyen elvégezhetne, még is annyi keresetre kell szert tenni, a miből egy egész éven át élhessen. Az egyén tehát, ki ügyvédre szorul, aránylag drágán fizeti őt. Ha ellenben a községi csoportok akkint alakíttatnak, hogy a bennük felmerülő hagyatéki és telekkönyvi ügyek ellátása egy egyénnek folytonos munkát ad éven át: a munkának ára együttvéve még azon esetben is, ha a munkát végző egyén illendően van díjazva, kevesebbe kerül, mintha minden munka külön ügyvédi megbízatás tárgyát képezné. Az ajánlott eszme tehát pénzügyi szempontból a mai helyzetnél előnyösbet eredményezne.

A második szempont, melyből ezen eszme tekintetbe veendő, az ügyvédnek mai helyzete. Az bizonyos, hogy az ügyvéd ma minden ténykedését dusan fiztetheti. Erre azonban két feltétel szükséges: az egyik, hogy legyen, ki munkával megbizza; a másik, hogy képes legyen a megbízó dusan fizetni. Mind e két feltétel létezése bizonytalan, és ezzel az ügyvédi állás anyagi létezése kérdésessé vált. Szomorító be-

nyomásuak azon intézkedések, melyek az ügyvédi képesítésre vonatkozólag folyton újabb akadályokat gördítenek az ügyvédi pályának utjába, hogy az arra készülők kedvét lelohasszák; de azt fényesen igazolják, hogy az ügyvédi karnak anyagi léte veszélyben forog. E veszélyből kibontakozni az anyagi létnek biztosításával — az ügyvédi kar tagjaira nézve kétségtelen előny lenne.

A hivatalos teendők szempontjából a feladat ugyanaz maradna. Bármely hatóság bíraskodik hagyatéki és telekkönyvi ügyekben — az ide nem tartozik. A bírósági működés költsége egyenlő. Itt egyedül a felszerelés szempontjából szükséges működés teljesítése forog kérdésben, melynek költsége együttesen és egyetemben véve a községekre nézve olcsóbb lenne. A felállítandó közegekké vált ügyvédeknek létkérdése pedig ép oly szerencsés mint közhasznu megoldást nyerne.

Végül azon viszony veendő szemügyre, melybe a közeg a földnépével jutna. Köztük a hivatali viszony jönne létre, és ép ezért a közeg érdekében allana, minden ügyet röviden, gyorsan és igazságosan végezni, mert minden bonyolítás, vonzolás és ütközés az ő gondját szaporítaná. A jogrend biztosításának minden községben új öre támadna, kinek működését az állam igazságügyi politikájának szellemében vezetni könnyű feladat lenne. A nép jogérzékének új ápolója, kiben igazságos bírót, biztos tanácsadót birna, s megtestesült képet azon kulturának, melynek fejlesztésére a legtöbb áldozatot ő hozza.

A reform célpontja.

Minél magasabb cél felé irányul bármely reformtörekvés: annál buzgóbb pártolókra találhat a hivatott köröknek emelkedettebb és elfogulatlan részénél. De az is bizonyos, hogy minél mélyebbre nyúl hatása, annál több létező viszonyt bolygat fel megszokott nyugalmából. E bolygatás csak azon esetben nem szül ellenhatást, ha a tervezett reform egy téren sem fenyeget nagyobb zaklatással, mint a megszokott rendszer és mégis minden téren kielégítőbb sikert helyez kilátásba a létezőnél. Vázolt reformtervünk hatása sokoldalú lenne, mert változtat az eljáráson a perek felszerelési és elbirálási stadiumában egyaránt, sőt a felebvezésiben is. Változtat az ügyvédi közbenjárás korlátozása és módosítása által. Változtat a bírói működés terének szűkebb körre szorítása és az egyes bírósági szokatlan rendszernek alkalmazása által. Változtat végre az ügyvédi karnak parányi kis számra szorítása, egyénei legnagyobb számának egy szűkebb hatáskörrel, de biztosított ellátással és hivatalos viszonyban gondolt alkalmazása által. Fél, ügyvéd és bíró, eljárási és bírósági rendszer egyenlően érintetnének; más rendszer, más alakulás, más helyzetnek viszonyai merülnének fel, melyeknek megkedveltetése a reform keresztülvitelének biztosítására okvetlenül kívánatos. És mégis dacára reformtervünk sokoldalú s néhol gyökeresen változtató hatásának, nem tartunk attól, hogy a változások tömegességének arányában szaporodnának nehézségei. Minden változás, melyet okozna, egy-egy károsnak bizonyult állapotot javítva meg. A perek felszerelése tárgyilagos s pártatlan lenne. Az ügyvédi közbenjárás hivatásának megfelelő szabadabb moz-

gással, nemesebb feladattal, tiszteletet és tekintélyt ébresztő. A bírák működése szorosan hivatásszerű, ment a gépies lélekölő anyagi lefoglaltságtól, emelkedett, nem alaki, de szellemi és erkölcsi tökélyre irányzott.

A telek viszonya az új közeghez nyílt és egyenes, az új közegé pedig irányukban elfogulatlan és független. Úgy a feleknek mint a közegnek egyenlő érdeke a bejelentett kéréseknek gyors felszerelése és letárgyaltatása.

Miután tehát e terv, dacára sokoldalu hatásának, mely a létező eljárásnak minden részletét érinti, sehol sem bonyolít, sehol sem nehezít, sehol sem költségesít; sőt ellenkezőleg a törvénykezési működés alkatrészeinek felosztása által a felszerelés, a letárgyalás, az elbírálás, az azokat végző új közeg, az ügyvéd és a bírakra nézve folytonos gyakorlat következtében mindinkább könnyű s annak folytán alaposabban teljesíthető feladattá válandana: feltehető, hogy annak hatása tekintetéből, mely habár sokoldalu, de mindenütt előnyös, élénk ellenzésre alig találandna.

Azonban egyedül az eljárás egyszerűsítése és gyorsítása által az igazságszolgáltatási reformnak teljes célját el nem érhetni. A jogérzetnek felszítása, ébrentartása és ápolása egy szebb és magasabb célja a reformnak; mert e célhoz irányozva és szervezve az igazságszolgáltatás intézményét, azt közvetlen alkatrészévé tesszük az állami életnek, melynek szelleme a folyton haladó, folyton fejlődő nemzeti élet szellemével párhuzamosan emelkednék és nemesednék. E szempontból az állam igazságszolgáltatási politikájának feladatai közé tartozik oda törekedni, hogy a társadalmi élet mezején minél ritkábban merüljenek fel jogi összeütközések, a mégis felmerülő kétes esetek vizsgálása pedig pártatlan közegre, képviselőre elfogulatlan ügyvédekre, megítélése felelős bírakra bizassék. Ennyi a szoros értelemben vett igazságszolgáltatás keretén belől levő feladat.

De van azonkívül is feladata.

Minden állami intézmény korhadni kezd, mihelyt az annak működését kezelő testület szelleme elszakad az államélet egységes szellemétől. Az igazságszolgáltatási intézmény működését ma legnagyobb részben az ügyvédség irányozza. Am

de az ügyvédségnek közvetlen jogosult célja a kereset; ennek biztosítása és gyarapítása elismert főérdeke. Ezen érdek a létérti küzdelem fegyveréhez nyulni kényszeríti, melylyel a jogérzeten sebet ejteni igen, de azt hegeszteni nem lehet. Az által hogy az ügyvédség kereseti pályakint szerveztetett, megszünt egy állami intézménynek, az egységes állami élet egyik éltszervének alkatrésze lenni. Szelleme elszakadt az államéletnek szellemétől és ezáltal okozódott korhadása. A napjainkban sokszor felemlített corruptió csakis azon vizsás helyzetből szülemlik legnagyobb részt, hogy az állami élet szerveiként működő egyének hivatási működését a magán egyéni érdek szelleme megvesztegeti. A hol ez bármi okból erőt vesz egy állami intézmény terén; ott gyökeres orvoslás szükséges, ott a korhadó szervek eltávolítása elutasíthatlan feladatává lehet az igazságügyi politikának. Reformtervünknek az ügyvédi kar egyéneire vonatkozó része elhárítná a fájdalmat, mely minden műtéttel együtt jár és mégis lehetővé tenné, hogy azon erő, mely egy téren károsan működik, egy más téren alkalmazva ismét az állami élet szervébe illesztve felmentessék a létérti küzdelem terhétől és érdeke a jogrendszer életének érdekével összeolvadjon.

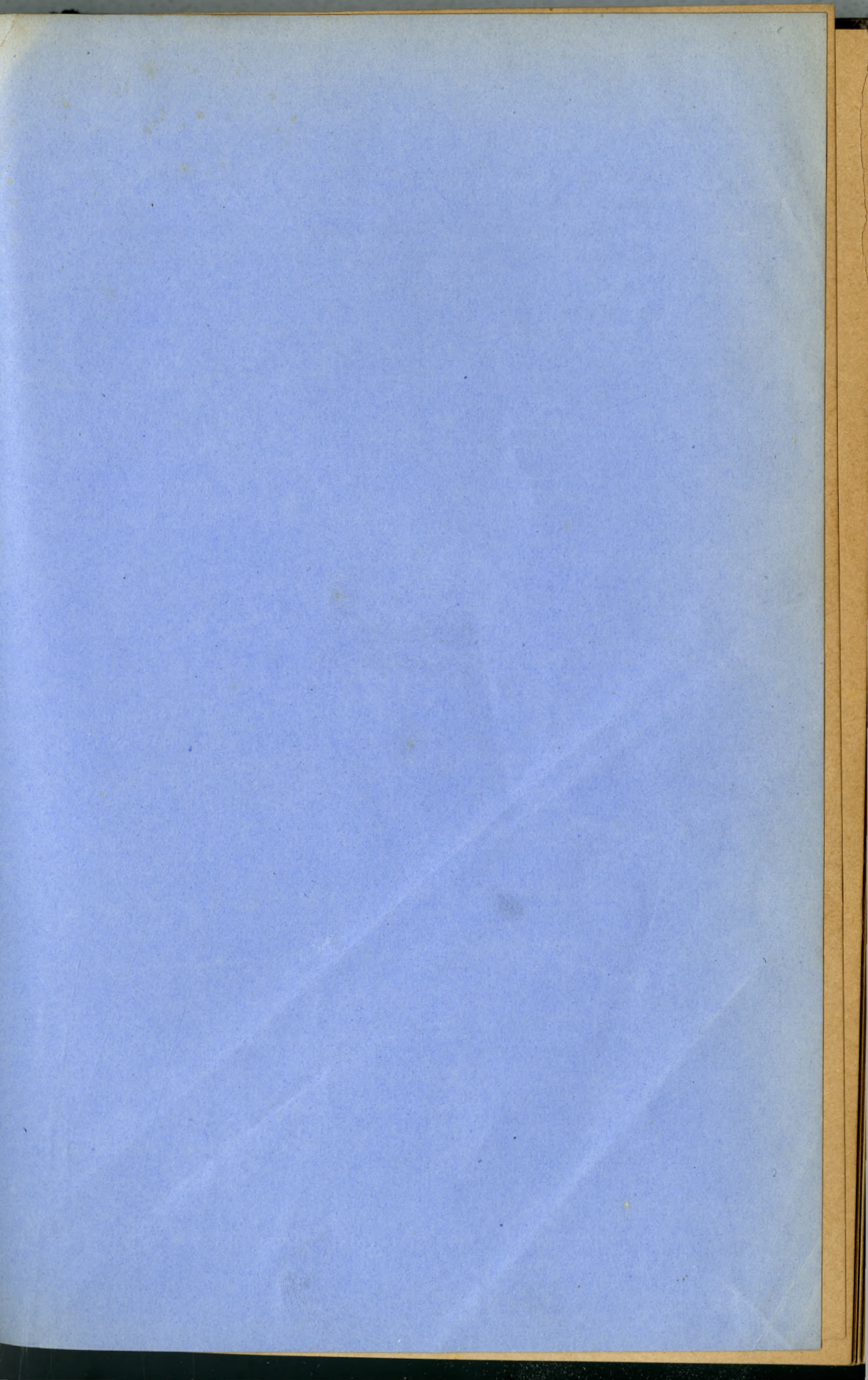
Minden igazságügyi reform hiányosnak tökéletlennek fog bizonyulni, mely az ügyvédek létkérdését meg nem oldja. Tervünkben egy eszmét ohajtottunk szolgáltatni e feladat megoldásához; helyessége lehet kétségbe vonható, jogosultsága aligha leendő kétes.

Az ügyvédi pálya csak azoknak ígérhet fényes jövőt, kik azt »nobile officium« gyanánt választandják, de nem csupán vagy legalább nem főleg mint kereseti foglalkozást. A létérdek csábító ingere ellen biztosabban véd a hivatalos állás, mint a versenynyel küzdő magánkereset. Nagy elmaradottságra mutat az igazságügyi rendszerek terén azon tünemény, hogy a midőn ma már csaknem minden nemét az állami étellel rokon működésnek biztosított állásu hivatalnokok látják el: egyedül a főfontosságú törvénykezés szent szolgálatában látunk alkalmazva, egy elháríthatlan igényekben gazdag, feladatában fenséges hivatással bíró korlátlan számú s legnagyobb műveltségű osztályt, mely létbiztonság tekintetében a

növekvő verseny legkinzóbb, legfenyegetőbb esélyeinek mar-
talékul vetve van.

Reformtervünknek jelen vázlatát azon határozott állítás-
sal zárjuk be, hogy minden hasoncélú törekvés sikerének első
feltételét a létező ügyvédség ellátási kérdésének szerencsés
megoldása képezi.

WILCKENS F. C. ÉS FIA KÖNYVNYOMDÁJA BUDAPESTEN.

